

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Ústav profesního rozvoje pracovníků ve školství

Tomáš VLADYKA

Pedagogické ovlivňování rozvoje dítěte v DD

Education influencing development of the child

Bakalářská práce

Studijní program: Vychovatelství (B7505)

Studijní obor: BC-VYCH (7505R008)

Vedoucí práce: PhDr. Jiřina NOVOTNÁ

Praha 2013

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „PEDAGOGICKÉ OVLIVŇOVÁNÍ ROZVOJE DÍTĚTE V DD“ vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a použil jen literaturu a prameny v seznamu literatury.

V Praze 2. 5. 2013

.....
Tomáš Vladyka

Poděkování

Děkuji PhDr. Jiřině Novotné za odborné vedení diplomové práce, za přínosné konzultace, za cenné rady a vstřícný přístup.

.....
Tomáš Vladyka

Název:

Pedagogické ovlivňování rozvoje dítěte v DD

Autor:

Tomáš VLADYKA

Katedra:

Ústav profesního rozvoje pracovníků ve školství

Vedoucí práce

PhDr. Jiřina NOVOTNÁ

ANOTACE

Tématem bakalářské práce je „Pedagogické ovlivňování rozvoje dítěte v DD“. Práce je rozčleněna na část teoretickou a na část praktickou.

Teoretická část se v jednotlivých kapitolách zaměřuje na historii dětských domovů, na platnou legislativu týkající se oblasti ústavní výchovy (například zákon o sociálně právní ochraně dětí, zákon o rodině apod.). V dalších kapitolách je pozornost věnována především charakteru a způsobu realizování ústavní výchovy, typům zařízení pro výkon ústavní výchovy (dětské domovy, dětské domovy se školou, diagnostické ústavy, výchovné ústavy apod.). Důležitou součástí práce tvoří kapitoly týkající se způsobu trávení volného času dětí, výchovy dětí a výchovně vzdělávací práce v dětském domově. Dále osobnosti vychovatele, jeho kompetencím a způsobu realizování výchovné a vzdělávací činnosti.

V empirické části se předkládaná práce zabývá popisem a zpracováním výzkumného šetření. Technikou sběru dat výzkumné sondy je pozorování, rozhovor a srovnávací případová studie provedená u dvou rozdílných typů zařízení, kde je poskytována ústavní výchova.

K možnosti zrealizování výzkumného šetření byla oslovena tato zařízení: Dětský domov v Tisé a Dětský domov a školní jídelna Ústí nad Labem. Výzkumná otázka byla definována autorem práce takto: "Zda existuje rozdíl mezi způsobem trávení volného času, náplní volnočasových aktivit a možnostech zájmových činností dětí ve zkoumaných typech ústavních zařízení".

KLÍČOVÁ SLOVA

Bakalářská práce – dětský domov – dítě – ústavní výchova – výchovný proces – vzdělávací proces.

Title:

Education influencing development of the child

Author:

Tomáš VLADYKA

Department:

Institute of Occupational Development of Education Workers

Supervisor:

PhDr. Jiřina NOVOTNÁ

ANNOTATION

The topic of the thesis is "Pedagogical influence child development in DD." The work is divided into a theoretical and practical part.

The theoretical section in each chapter focuses on the history of children's homes, the current legislation relating to the area of institutional care. In other chapters, attention is paid to the nature and method of realization of institutional care, types of equipment for institutional care (orphanages, children's homes with schools, diagnostic institutes, educational institutes, etc.). An important part of the work consists of chapters on the free time of children, child-rearing and educational work in an orphanage.

In the empirical part of the present thesis deals with the description and processing research. Data collection of the research is observation, interview and comparative case study conducted in two different types of devices, where institutional care is provided.

KEY WORDS

Bachelor thesis - a children's home - child - Constitutional Education - educational process - learning process.

Obsah

1. ÚVOD	11
<i>TEORETICKÁ ČÁST</i>	13
2. HISTORIE DĚTSKÝCH DOMOVŮ	13
3. LEGISLATIVA.....	14
3.1 Listina základních práv a svobod	14
3.2 Úmluva o právech dítěte OSN	15
3.3 Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.	19
3.4 Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy.....	19
3.5 Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.	21
3.6 Národní koncepce rodinné politiky	22
4. ÚSTAVNÍ VÝCHOVA.....	23
4.1 Dětské domovy.....	23
4.2 Dětský domov se školou.....	24
4.3 Diagnostické ústavy.....	24
4.4 Výchovné ústavy	25
5. VOLNÝ ČAS	25
5.1 Vymezení pojmu.....	25
5.2 Výchovné a vzdělávací činnosti v době mimo vyučování.....	26
6. VÝCHOVA.....	30
6.1 Vymezení pojmu.....	30
7. VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍ PRÁCE V DD	32
7.1 Příprava na povolání	33
7.2 Výchovná skupina.....	36
8. OSOBNOST VYCHOVATELE	36
8.1 Výchovné styly vychovatele	37
8.2 Osobnostní charakteristiky.....	38
8.3 Potřebné kompetence	38
8.4 Syndrom vyhoření.....	39
<i>EMPIRICKÁ ČÁST</i>	41

9. METODOLOGICKÝ POSTUP	41
9.1 Cíl výzkumu a výzkumná otázka	42
9.2 Metody získání dat a výběrový soubor	42
10. KAZUISTIKA 1: DOMEČEK TISÁ O. P. S.....	45
10.1 Podmínky přijetí	45
10.2 Personální zabezpečení a organizace dětského domova	46
10.3 Realizace zajišťování potřeb dětí	46
10.4 Finanční prostředky, mobilní komunikace, PC a TV.....	47
10.5 Sportovní vybavení a vyžití.....	47
10.6 Volnočasové aktivity a společně pořádané akce	47
11. VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ METODOU ROZHOVORU V DĚTSKÉM DOMOVĚ V TISÉ	48
11.1 Otázky pro vychovatele:	49
11.2 Otázky pro děti:	51
12. KAZUISTIKA 2: DĚTSKÝ DOMOV A ŠKOLNÍ JÍDELNA.....	56
12.1 Podmínky přijetí	56
12.2 Personální zabezpečení a organizace dětského domova	56
12.3 Realizace zajišťování potřeb dětí	58
12.4 Finanční prostředky-kapesné, mobilní komunikace, PC a TV.....	59
12.5 Sportovní vybavení a vyžití.....	60
12.6 Volnočasové aktivity a společně pořádané akce	60
13. VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ METODOU ROZHOVORU V DD V ÚSTÍ NAD LABEM.....	61
13.1 Otázky pro vychovatele:	61
13.2 Otázky pro děti:	63
14. SHRNU TÍ.....	68
15. ZÁVĚR	69
LITERATURA.....	71
PŘÍLOHA Č. 1.....	73
PŘÍLOHA Č. 2.....	73
PŘÍLOHA Č. 3.....	74
PŘÍLOHA Č. 4.....	75

1. Úvod

Tématem předkládané bakalářské práce je "Pedagogické ovlivňování rozvoje dítěte v DD". Důvodem volby tohoto tématu byl fakt, že ovlivňování rozvoje dítěte je velmi závažnou situací, která ovládá a rozhoduje o celém dalším vývoji a životě dítěte. V oblasti péče o dítě se mnohdy setkáváme s takovými situacemi, kdy se jedinec může ocitnout mimo svou biologickou rodinu. Důvodem této skutečnosti může být to, že dítě rodiče nemá, že rodiče zemřeli, o dítě se nemohou, nechtějí nebo neumějí postarat.

V případě, že se rodina nemůže o dítě postarat, v péči o dítě selhává a následně není možné u dítěte provést adopci či pěstounskou péči, je dítě svěřeno do péče ústavního zařízení. Tedy do zařízení, které jedinci zajistí další potřebnou jak výchovnou tak i vzdělávací funkci.

Pro dítě nejtěžší a nejzávažnější situací je taková, kdy rodiče dítě nechtějí, odkládají ho od sebe, nejeví o něj zájem a neuspokojují jeho základní potřeby. Neprojevení zájmu o dítě velmi často trvá dlouhou dobu a vývoj dítěte je tímto chováním ze strany rodičů velmi závažně poškozen. Vyústěním výše uvedené situace je odebrání dítěte z rodiny a jeho umístění do ústavního zařízení.

Nejčastějším typem ústavního zařízení, kde je realizována péče o dítě, po jeho odebrání z rodiny, je péče v dětském domově. V posledních letech také proběhly v tisku a v médiích informace o tom, že by bylo žádoucí zařízení typu dětského domova zcela zrušit, aby náhradní péče o dítě probíhala pouze prostřednictvím osvojení či pěstounské péče. Otázkou je, kam by "šly" a co by bylo s dětmi, které i přes dlouhodobý pobyt v dětském domově nemohou stále nalézt adoptivní či pěstounské rodiče?

V rámci této práce bych se chtěl zaměřit na oblast pedagogického ovlivňování dítěte v ústavním zařízení jakým je dětský domov. Ovlivňování dítěte je chápáno jako výchovné působení, které je důležitou součástí veškerého pedagogického procesu. Výchova jako proces má výrazný dopad na celý vývoj osobnosti dítěte, v kontextu bio-psycho-sociálním a na jeho chování, jednání a na celý jeho budoucí život. Výchova je záměrným procesem, prostřednictvím kterého je působeno na jedince tak, aby bylo dosaženo pozitivních změn.

Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a na část praktickou. Teoretická část je rozčleněna na jednotlivé kapitoly, které se zaměřují například na oblast historie

dětských domovů. Dále je zde zmíněna platná legislativa týkající se ústavní výchovy dětí (např. zákon o sociálně právní ochraně dětí), kde jsou zahrnuty i orgány, které ústavní výchovu dítěte zajišťují. Rozsah a typ poskytované péče a další.

Samostatná kapitola je věnována ústavní výchově, kde jsou popsány jednotlivé typy zařízení (dětský domov, dětský domov se školou, diagnostický ústav a také výchovný ústav). V dalších kapitolách je zmíněna problematika trávení volného času dětí, jejich výchovy a výchovně vzdělávací proces probíhající v dětském domově, osobnost vychovatele a jeho kompetence. Také je zde uvedena problematika syndromu vyhoření, což je velmi závažný problém, který se u pracovníků v dětském domově může v poměrně velké míře vyskytovat.

K možnosti vypracování teoretické části bakalářské práce byly využity odborné literární a internetové zdroje.

Empirická část práce se zabývá srovnávací případovou studií dvou různých typů zařízení, které poskytují ústavní péči. Jedná se o zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a o zařízení s dlouhodobým pobytem.

Hlavním cílem výzkumného šetření je identifikování, popsání, zanalyzování a porovnání potenciality volnočasových aktivit, které jsou realizované ve dvou cílových zařízeních (dětských domovech). Dílčím cílem práce je poté popsání a vyhodnocení výchovného působení jednotlivých vychovatelů v cílových dětských domovech v rámci trávení volného času dětí.

Výzkumnou otázkou je, zda existuje rozdíl mezi způsobem trávení volného času, náplní volnočasových aktivit a možnostech zájmových činností dětí ve zkoumaných typech ústavních zařízení.

Použitými technikami sběru dat, které jsou použity pro výzkumné šetření, je rozhovor, pozorování a rozbor dokumentů, tj. sekundární analýza dat. K výzkumnému šetření byli osloveni jak pracovníci dětského domova (vychovatelé) tak i klienti dětského domova.

Teoretická část

2. Historie dětských domovů

Říká se, že rodina je základ státu. Pokud se nemůžeme nebo nejsme schopni postarat se sami o sebe a potřebujeme pomoc druhých, většinou to bývá právě rodina, popřípadě příbuzní, přátelé a známí. Pokud však ani oni nedokáží nám pomoci, nebo nemohou, za této situace plní roli pomoci stát.

Za předchůdce dětských domovů jsou považovány sirotčince a útulky, později spolkové ústavy. Na začátku byly zřizovány charitou, později byly zakládány obcemi. V období kolem první světové války můžeme začít hovořit o dětských domovech, kdy byly pod záštitou správy okresní péče o mládež. Postupem času se začala budovat síť okresních dětských domovů. V roce 1949 dochází k přelomu v ústavní výchově, kdy kromě lepšího materiálního vybavení zařízení se také zlepšily sociální a personální podmínky. (Sekera, 2009)

První ústavy nebyly specializované, od středověku je zřizovala církev, později od 16. století i obce. K většímu rozšíření docházelo v západoevropských zemích až po měšťanských revolucích v roce 1848. Zřizovaly je obce, zemské orgány státní správy a také různé spolky a nadace. Některé z těchto spolků a nadací pověřoval stát až do druhé světové války výkonem soudně uložených opatření. Předpisy, které upravovaly výkon ústavní výchovy, byly málo zavazující, takže ve složení svěřenců i ve výchovných režimech existovala velká pestrost. Některé ústavy byly represivnější než jiné, někde byla větší váha kladena na vzdělávání. Co se týče práce, byly některé ústavy pojaty jako zemědělské farmy, další jako internáty vyučující řemeslu, jiné zprostředkovali pracovní místa pro podnikatele v okolí. Pobyty až do druhé světové války byly delší než dnes. Personál poskytoval svěřencům péči i po propuštění. Pomáhal jim hledat práci a bydlení. Vazba svěřenců na vychovatele byla tedy silnější než dnes, v řadě případů zůstávali v dlouhodobém kontaktu.

V padesátých letech vznikla jednotná síť ústavů pro děti a mládež, která pod korigovanými názvy existuje dodnes. Byly založeny záchytné dětské domovy a dětské domovy se zvýšenou výchovnou péčí, záchytné domovy mládeže a výchovné ústavy pro mládež. (kolektiv autorů, 2008)

„V roce 1990 byly děti běžně v dětských domovech ve skupinách po patnácti. Bydlely v internátních budovách, na pokojích po 5 až 7. Domovy byly rozděleny na zvláštní dětské domovy a dětské domovy. Podle toho, jakou intelektovou úroveň děti měly“, popisuje Kohoutková. (kolektiv autorů, 2008, str. 8)

Z těchto důvodů vznikla Asociace náhradní výchovy a začala příprava nových legislativních norem. Po více než deseti letech vešel v platnost nový zákon o ústavní výchově č. 109/2002 Sb. Následovala vyhláška a poté novely obojích předpisů. V roce 2001 přešly dětské domovy pod správu krajů, které podle platného zákona a vyhlášky od té doby převzaly povinnost realizovat úpravy v domovech. (kolektiv autorů, 2008)

3. Legislativa

Česká republika je demokratický stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana. Zároveň je vázána mezinárodními dokumenty, které se týkají ochrany dětí. Pokud nastane obtížná situace pro rodinu či dítě, stát se stává garantem účelné pomoci ve smyslu zákona. Základními dokumenty problematiky rodiny a práv dětí jsou Listina základních práv a svobod, Úmluva o právech dítěte, Zákon o rodině, Zákon o sociálně právní ochraně dětí. Zmíněné dokumenty nelze chápat odděleně, jsou ve vzájemném vztahu, navazuje na ně řada dalších dokumentů a vytváří tak podmínky pro proces sociálně-právní ochrany dětí. Zmíněné dokumenty jsou právním rámcem celé společnosti.

3.1 Listina základních práv a svobod

Předsednictvo ČNR se dne 16. 12. 1992 usneslo a vyhlásilo Listinu základních práv a svobod, jako součást právního řádu České republiky.

Listina v šesti hlavách upravuje základní lidská práva a svobody přičemž o lidských právech a svobodách pojednává jak obecně, tak konkrétně reaguje na zvláštní situace.

Čl. 1, 2 a 3 Listiny hovoří o svobodě a rovnosti lidí v důstojnosti a právech, která jsou nezadatelná, nezcižitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná. Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který stanoví zákon. Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá. Základní práva a svobody se zaručují všem bez

rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.

Každý je způsobilý mít práva a každý má právo na život. Lidský život je hoděn ochrany již před narozením. Nikdo nesmí být zbaven života, trest smrti se nepřipouští (čl. 5 a 6).

Lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a jméno je předmětem úpravy čl. 10, který rovněž vyjadřuje právo každého na soukromí, ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života a právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo zneužíváním údajů o své osobě.

Článek 32 Listiny je celý věnovaný rodině a dětem. Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona a zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena. Také ženě v těhotenství se zaručuje zvláštní péče, ochrana v pracovních vztazích a též odpovídající pracovní podmínky. Listina nezapomíná ani na děti narozené mimo manželství, kterým se zaručují stejná práva jako dětem narozeným v manželství. Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů a děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu a na základě zákona. Listina v tomto článku zaručuje rodičům, kteří pečují o děti, právo na pomoc státu.

3.2 Úmluva o právech dítěte OSN

Úmluva o právech dítěte byla přijata Valným shromážděním Organizace spojených národů dne 20. listopadu 1989. Úmluva o právech dítěte je mezinárodní konvence stanovující občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní práva dětí.

Dodržování úmluvy kontroluje Výbor pro práva dítěte OSN. Ratifikována byla 193 státy, Česká republika ji ratifikovala 6. února 1991 a je uveřejněna ve Sbírce zákonů.

- Pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.

- Všechny děti bez ohledu na rasu, barvu pleti, pohlaví, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnost, etnický nebo sociální původ, majetek, tělesnou nebo duševní nezpůsobilost, rod nebo jiné postavení mají právo požívat práv uvedených v této úmluvě.
- Všechny činnosti týkající se dětí musí být v jejich nejlepším zájmu.
- Stát má povinnost učinit všechna potřebná opatření k provádění práv uznaných touto úmluvou.
- Státy se zavazují respektovat práva a odpovědnost rodičů, které směřují k zajištění orientace dítěte v souladu s místním obyčejem a v souladu s jeho rozvíjejícími se schopnostmi.

Každé dítě má:

- Právo na život.
- Právo na jméno a národnost, a pokud je to možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.
- Právo na ochranu totožnosti.
- Právo žít se svými rodiči, pokud je to potřebné a v jeho zájmu. V případě, že je dítě odděleno od jednoho nebo obou rodičů, má právo udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči.
- Právo opustit nebo znovu vstoupit na území vlastního státu a na území jiných států za účelem spojení rodiny a udržování vztahu mezi dítětem a rodiči.
- Právo na ochranu ze strany státu v případě, že je dítě nezákonně uneseno nebo drženo v zahraničí jedním z rodičů.
- Právo se svobodně vyjadřovat ke všem záležitostem, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost.
- Právo na svobodu projevu, toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace bez ohledu na hranice.
- Právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství, rodiče mají povinnosti usměrňovat dítě při výkonu jeho práva způsobem, který odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem.
- Právo na svobodu sdružování a svobodu pokojného shromažďování.

- Právo na ochranu proti svévolnému zasahování do soukromého života jedince, rodiny, domova nebo korespondence a ochranu proti nezákonným útokům na svou čest a pověst.
- Právo na přístup k informacím a materiálům z různých zdrojů, zejména takovým, které jsou zaměřeny na rozvoj sociálního, duchovního a mravního blaha dítěte.
- Právo na to, aby stát zajistil všechna potřebná opatření, aby bylo zabezpečeno právo dětí pracujících rodičů /zákonných zástupců/ využívat služeb a zařízení péče o děti, které jsou pro ně určena.
- Právo na ochranu před jakýmkoli formami zneužívání ze strany rodičů nebo ostatních lidí, kteří jsou povinni o dítě pečovat.
- Právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem, je-li dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí. Při volbě řešení je nutné dbát na jeho kulturní původ.
- Ve státech, kde je povoleno osvojení, je nutné zabezpečit, aby se v první řadě bral do úvahy zájem dítěte.
- Právo dítěte, žádajícího o přiznání statutu azylanta, na zvláštní ochranu.
- Duševně nebo tělesně postižené dítě má právo používat plného a řádného života v podmínkách zabezpečujících důstojnost, podporujících sebedůvěru a umožňujících aktivní účast dítěte ve společnosti.
- Právo na dosažení nejvýše dosažitelné úrovně zdravotního stavu a na využívání léčebných zařízení.
- Právo dítěte, které bylo svěřeno příslušnými orgány do péče, ochrany nebo léčení tělesného či duševního zdraví náhradnímu zařízení, na pravidelné hodnocení zacházení s dítětem a všech dalších okolností spojených s jeho umístěním.
- Právo na výhody sociálního zabezpečení.
- Právo na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj.
- Právo na vzdělání, včetně bezplatného a povinného základního vzdělání. Kázeň ve škole musí být zajišťována způsobem slučitelným s lidskou důstojností dítěte.

- Právo na výchovu zaměřenou na přípravu na aktivní život dospělého a zodpovědného člověka ve svobodné společnosti, který respektuje druhé a okolí.
- Právo dítěte patřícího k národnostní nebo domorodé menšině na užívání vlastní kultury, vyznávat a praktikovat vlastní náboženství a používat vlastní jazyk.
- Právo na odpočinek a volný čas, na účast ve hře a oddechové činnosti, jakož i svobodnou účast na kulturním životě a umělecké činnosti.
- Právo na ochranu před hospodářským vykořisťováním a před prací, která je nebezpečná, brání jeho vzdělávání, nebo která by škodila zdraví dítěte nebo jeho tělesnému, duševnímu, duchovnímu, mravnímu nebo sociálnímu rozvoji.
- Právo na ochranu před drogami a před využíváním dětí při jejich nezákonné výrobě nebo obchodování.
- Právo na ochranu před pohlavním vykořisťováním a zneužíváním.
- Právo na ochranu před únosy, prodáváním dětí a obchodováním s nimi.
- Právo na ochranu před všemi ostatními druhy vykořisťování.
- Právo na ochranu před mučením nebo jiným krutým a nelidským zacházením. V případě zatčení, nesmí být dítě umístěno společně s dospělým, odsouzeno k trestu smrti nebo na doživotí bez možnosti propuštění. Má právo na právní pomoc a kontakt s rodiči.
- Právo na zabezpečení toho, aby se osoby, které nedosáhly ve věku 15 let, přímo neúčastnily bojových akcí nebo byly brány do armády.
- Právo na zabezpečení všech nezbytných opatření k podpoře tělesného a duševního zotavení a sociální reintegrace dítěte, které je obětí jakékoli formy zanedbání, využívání za účelem finančního obohacování nebo zneužívání, mučení nebo jiné formy krutého a nelidského zacházení nebo trestání či ozbrojeného konfliktu.
- Právo obviněného dítěte na takové zacházení, které rozvíjí smysl dítěte pro důstojnost a čest, napomáhá k opětovnému začlenění dítěte do prospěšného působení ve společnosti.
- Právo na informace o této úmluvě ve státě, ve kterém dítě žije.

(<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>)

3.3 Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.

Zákon o rodině je základní zákon upravující oblast českého rodinného práva. Nahradil dřívější zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Člení se na čtyři části, z toho první tři se dále člení na celkem 16 hlav.

Hlava druhá druhé části Zákona o rodině definuje výchovná opatření. Jsou to opatření, kterými se omezuje rodičovská odpovědnost, což může učinit pouze soud.

Zákon o rodině zdůrazňuje zájem společnosti na řádné výchově dětí, jejich ochraně, vytváření příznivých podmínek pro výchovu dětí, jejich vzdělání a všestranný vývoj. Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově, dává zákon o sociálně-právní ochraně dětí a zákon o rodině možnost obci, ale také soudu uložit: napomenutí, dohled a omezení.

Obec ve správním řízení, ale i soud svým rozhodnutím, tak mohou napomenout nezletilého, jeho rodiče, ale i osoby, které narušují výchovu nezletilého, stanovit nad nezletilým dohled, a provádět jej za součinnosti školy, pověřených osob v místě bydliště dítěte, školy nebo tam kde se dítě zdržuje. Smyslem uložení omezení je zabránit působení škodlivých vlivů na nezletilého, zejména návštěv podniků, zábav, pořadů a prostor, které jsou pro dítě nevhodné.

3.4 Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Ústavní zařízení se ve své činnosti sociálně-právní ochrany řídí zejména zákonem č. 109/2002 Sb.

Sociálně - právní ochranou dětí se rozumí zejména

- ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.

Sociálně - právní ochrana se poskytuje dítěti, které na území České republiky

- má trvalý pobyt,

- má podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo je hlášeno k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů,
- podalo žádost o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky,
- je oprávněno trvale pobývat,
- pobývá s rodičem, který podal žádost o udělení oprávnění k pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území České republiky, nebo které pobývá na základě uděleného oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany na území České republiky podle zvláštního právního předpisu.

V rozsahu stanoveném zák. č. 109/2002 Sb. se sociálně-právní ochrana poskytuje také dítěti, které nemá na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo není hlášeno k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky ani není oprávněno podle zvláštního právního předpisu trvale pobývat na území České republiky.

Sociálně-právní ochranu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou

- krajské úřady,
- obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- obecní úřady a újezdní úřady; ustanovení tohoto zákona o obecních úřadech se vztahují i na újezdní úřady,
- ministerstvo,
- Úřad práce České republiky - krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu (dále jen „krajská pobočka Úřadu práce“).

Sociálně-právní ochranu dále zajišťují

- obce v samostatné působnosti,
- kraje v samostatné působnosti,
- komise pro sociálně-právní ochranu dětí,
- další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny.

3.5 Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.

Neústavní zařízení postupují v souladu se zákonem č. 359/1999 Sb. O sociálně právní ochraně dětí, kdy zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy anebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, v zajištění zdravotní péče zdravotnickým zařízením a v psychologické a jiné obdobné nutné péči.

V § 34 zák. č. 109/2002 Sb. je stanovena povinná dokumentace, kterou musí všechna zařízení vést. Jedná se o:

- vnitřní řád zařízení obsahující zejména pravidla pro hodnocení a odměňování dětí, práva a povinnosti dětí, osob odpovědných za výchovu a pracovníků zařízení, denní a týdenní program, pravidla pro organizaci návštěv, zdravotního ošetření a pro přijímání, přemísťování a propouštění dětí, pravidla dětské spolusprávy a u diagnostických ústavů provoz záchytného pracoviště,
- roční plán výchovně vzdělávací činnosti,
- týdenní programy výchovně vzdělávací činnosti,
- jednací protokol,
- osobní dokumentaci dětí včetně záznamů o stavu dětí vedených odbornými pracovníky zařízení a programu rozvoje osobnosti a písemných žádostí osob odpovědných za výchovu o povolení pobytu podle § 23 odst. 1 písm. a),
- dokumentaci o umístění a průběhu pobytu dítěte v oddělené místnosti,
- dokumentaci o umístění a průběhu pobytu dítěte zadrženého na útěku,
- knihu denní evidence zařízení,
- knihu úředních návštěv,
- knihu ostatních návštěv, včetně evidence návštěv osob odpovědných za výchovu.

Rozsah poskytované péče podle zákona č. 359/1999 Sb. O sociálně-právní ochraně dětí zabezpečuje

- plné přímé zaopatření dítěte (ubytování, stravování, ošacení),
- výchovnou péči,
- poskytnutí zdravotní péče zdravotnickým zařízením,
- poradenství dítěti, jeho rodičům nebo osobám odpovědným za výchovu dítěte,
- pomoc při přípravě dětí na školní vyučování a doprovod dětí do školy,
- podmínky pro zájmovou činnost dětí,
- odbornou péči prostřednictvím sociálního pracovníka, psychologa, logopeda a etopeda.

3.6 Národní koncepce rodinné politiky

Vláda schválila dne 12. 10. 2005 návrh Národní koncepce rodinné politiky, kterou vypracovalo Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV). MPSV a odpovědné resorty podle něho začaly pracovat na plnění navrhovaných opatření.

Schválený dokument je prvním materiálem svého druhu a jeho cílem je posílit pozici rodiny v české společnosti, vytvořit všestranně příznivější společenské klima i podmínky pro rodinu a umožnit lidem sloučení profesních a rodičovských rolí. Dokument obsahuje také kroky, které by měly vést k většímu zapojení otců v rodině. To vše při respektování odlišných zájmů a potřeb různých rodinných typů a členů rodin. Národní koncepce rodinné politiky vychází z Národní zprávy o rodině, kterou vláda schválila dne 15. 9. 2004, a skládá se z obecné a speciální části.

V obecné části je zdůvodněna potřeba podpory rodiny s ohledem na současný stav ve společnosti, důležitost rodiny pro společnost a stručný popis současné situace české rodiny se zaměřením na nejproblematičtější oblasti. Součástí obecné části je také vymezení základního cíle, kterým je vytvoření prorodinného klimatu ve společnosti. Struktura speciální části v zásadě kopíruje uspořádání Národní zprávy o rodině. S ohledem na vývoj, kterým naše společnost v posledních zhruba patnácti letech prošla, je zvláštní pozornost věnována rodičovství, jeho podobě a hodnotě a také proměňující se podobě rodiny a její soudržnosti. (MPSV 2005)

4. Ústavní výchova

Matějček uvádí, že „náhradní výchovná péče je forma péče o děti, které nemohou být z nejrůznějších důvodů vychovávány ve vlastní rodině. Nejčastěji jde o péči ústavní, v níž je dítě vychováváno až do své dospělosti.“ (Matějček, 1999, str. 31)

Matějček charakterizuje ústavní péči takto: „tam, kde rodina z některých důvodů v péči o dítě naprosto selhává a není možné či vhodné zvolit osvojení či pěstounskou péči, je potřeba zajistit dítěti jiné výchovné prostředí. Zde můžeme volit, zpravidla dočasně, některé kolektivní výchovné zařízení. Klasickými modely s dlouholetou tradicí jsou zvláštní dětská zařízení v resortu zdravotnictví, dále škála různých dětských domovů v resortu školství a konečně pro děti handicapované ústavy sociální péče v resortu sociálních věcí. Dítě zde není svěřováno do péče konkrétního náhradního rodiče či vychovatele, ale do péče neosobní instituce, v níž konkrétní vychovatelé přejímají jen částečnou a dílčí odpovědnost, přičemž dálkovým opatrovníkem dítěte bývá příslušná sociální pracovnice.“ (Matějček, 1999, str. 39)

Pokud není z právního hlediska či s ohledem na zdárný vývoj dítěte možná ani perspektivní náhradní rodinná péče, pak se přistupuje k soudem nařízené ústavní výchově ve školských zařízeních. Ta je určena pro děti z rodin, ve kterých jim není věnována dostatečná péče nebo je výchova dětí vážně ohrožena. Do ústavní péče mohou být také předány i děti, jejichž rodiče zemřeli nebo se o ně z vážných důvodů nemohou starat.

Platná struktura rozdělení institucionální péče:

- dětské domovy,
- dětské domovy se školou,
- diagnostické ústavy,
- výchovné ústavy. (Pávková, 1999)

4.1 Dětské domovy

Nejrozšířenějším typem náhradní ústavní výchovy jsou dětské domovy. Jedná se o zařízení, které je určeno pro děti od 3 do 18 let, popřípadě až do ukončení přípravy na povolání. Do dětských domovů jsou především umísťovány děti z dysfunkčního a problémového rodinného prostředí, u kterých se ještě neobjevily poruchy chování

vlivem zanedbávání výchovy. Dále jsou sem umisťovány děti dlouhodobě nemocných rodičů nebo děti, kterým rodiče zemřeli a nemohou být osvojeny ani svěřeny do pěstounské péče. (Pávková, 1999)

Podle Sekery „jsou většinou do těchto zařízení umisťovány děti sociálně handicapované, z rozpadlých rodin, popřípadě z rodin majících existenční problémy. Děti mají často výchovné nebo osobnostní problémy.“ (Sekera, 2009, str. 23)

Zařízení také nabízí možnost péče dětem a jejich nezletilým matkám. V dnešní době mají dětské domovy za úkol zajistit všestrannou výchovu, dále sociální a materiální zabezpečení. Také by se měly snažit o odstranění nedostatků v sociálním a osobnostním vývoji dítěte. Základní organizační jednotkou je rodinná skupina. Součástí běžného zařízení není škola, proto děti docházejí do různých škol nezávislých na dětském domově. (Sekera, 2009)

4.2 Dětský domov se školou

Sekera popisuje, že „na rozdíl od dětského domova tento typ zařízení vychovává a pečuje nejen o děti s nařízenou ústavní výchovou, ale rovněž s uloženou ochrannou výchovou, a to zpravidla ve věku od šesti let do ukončení povinné školní docházky. Důvodem umístění dítěte do zařízení bývá jeho závažná porucha chování. Rovněž v dětském domově se školou funguje jako organizační jednotka rodinná skupina.“ (Sekera, 2009, str. 25)

4.3 Diagnostické ústavy

Diagnostické ústavy rozdělujeme na dětské diagnostické ústavy a diagnostické ústavy pro mládež. Tyto ústavy rozmísťují děti a mládež podle komplexního vyšetření do příslušného typu zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Pobyt v tomto typu zařízení trvá zpravidla 2 měsíce. Během něj se provádí zdravotní, psychologické, pedagogické a sociální vyšetření dítěte. Cílem tohoto vyšetření je odhalit příčiny výchovného problému, stanovení vhodných výchovných opatření a postupů s ohledem na prognózu vývoje dítěte. (Pávková, 1999)

V diagnostickém ústavu probíhá vysoká fluktuace dětí. Činnost vychovatele spočívá v diagnostice, pozorování a hodnocení svěřenců. V tomto typu zařízení se také může realizovat ambulantní forma výchovné péče. Kromě komplexní diagnostiky, výchovy,

vzdělávání a různých terapií je také velkou snahou diagnostických ústavů stabilizovat děti a adaptovat je na ústavní podmínky.

Sekera uvádí, že „základní organizační jednotkou diagnostického ústavu je výchovná skupina. Podrobnější činnosti a povinnosti uvedeného zařízení specifikuje Zákon 109/2002 Sb. Pobyť v tomto zařízení je buď nařízený soudem, nebo dobrovolný.“ (Sekera, 2009, str. 23)

4.4 Výchovné ústavy

Sekera popisuje výchovný ústav jako „zařízení vychovávající a pečující o děti s uloženou ochrannou výchovou nebo nařízenou ústavní výchovou, které jsou starší patnácti let a mají závažné poruchy chování. Existuje však možnost umístit v tomto typu zařízení i dítě starší dvanácti let, jež nemůže být pro své závažné poruchy chování zařazeno jinde. Rovněž výchovný ústav nabízí klientům péči výchovou, vzdělávací a sociální. Organizační jednotkou je, stejně jako v diagnostickém ústavu, výchovná skupina.“ (Sekera, 2009, str. 25)

Výchovná práce v těchto zařízeních je velmi náročná. Jedná se o prostředí uzavřené, jehož součástí je základní nebo zvláštní škola, popřípadě odborné učiliště. Činnosti ve volném čase probíhají většinou přímo ve výchovném ústavu. Zapojení svěřenců do činností mimo zařízení závisí na výsledcích socializace a resocializace. Dodržování denního režimu má v převýchově velký význam, protože vyžaduje cílevědomé a systematické výchovné postupy. Pevný denní režim, zřetelné vymezení práv a povinností, vytvořená hodnotná a motivující náplň volného času – to všechno tvoří základ výchovného a převýchovného působení. (Pávková, 1999)

V příloze č. 3 a 4 jsou uvedeny tabulky počtu dětí umístěvaných do náhradní rodinné, ústavní nebo ochranné výchovy za rok 2011.

5. Volný čas

5.1 Vymezení pojmu

Podle Pávkové můžeme volný čas chápat jako „opak nutné práce a povinností, dobu, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášíjí nám pocit uspokojení a uvolnění.“ (Pávková, 1999, str. 15)

Odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, dobrovolné činnosti nebo dobrovolná společensky prospěšná činnost spadají pod pojem volný čas. Naopak do volného času nezahrnujeme vyučování a činnosti s ním související, sebeobsluhu, základní péči o zevnějšek a osobní věci, dále také povinnosti spojené s provozem rodiny, domácnosti či výchovného zařízení. Pod pojem volný čas také nespadají činnosti, které zabezpečují biologickou existenci člověka, jako je jídlo, spánek, hygiena nebo zdravotní péče.

Dětské domovy jako zařízení ústavní výchovy mají specifické postavení. Jedním z úkolů dětských domovů je dbát na hodnotné a efektivní využívání volného času, rozvíjení a kultivaci zájmů dětí a mládeže. Snahou pedagogů je, aby děti prožívaly volný čas podobným způsobem jako děti žijící v rodinách. Pedagogové podporují jejich zapojení do zájmových činností v různých typech výchovných zařízení, institucí nebo organizací.

Pro celkový rozvoj dítěte mají velký význam činnosti ve volném čase. Jejich náplň je tvořena nejrůznějšími druhy zájmových činností přímo v dětském domově nebo v zájmových a sportovních organizacích. Zájmová činnost v organizacích má určité přednosti, neboť vede k navázání širších sociálních kontaktů a dochází k systematickému rozvoji daných zájmů pod odborným dohledem. Volný čas je také obohacován různými sportovními akcemi a výstavami. Děti se účastní turistických srazů dětských domovů, prázdniny tráví v letních táborech nebo se uskutečňují výměny mezi domovy. Děti, které nemohou trávit prázdniny u rodičů, mají v domově zajištěné různé zájmové aktivity zaměřené na odpočinek, rekreaci, zábavu, sportovní činnosti nebo turistiku. (Pávková, 1999)

5.2 Výchovné a vzdělávací činnosti v době mimo vyučování

5.2.1 Odpočinkové a rekreační činnosti

Jedním z nejvýznamnějších úkolů výchovy je naučit děti a mládež racionálně odpočívat, protože způsob odpočinku a rekreace má vliv na utváření způsobu života jedince a jeho hodnotovou orientaci. V oblasti výchovy mají pojmy odpočinek a rekreace odlišný charakter i účel. Odpočinkové činnosti jsou klidné, psychicky i pohybově nenáročné. Naopak k rekreačním činnostem patří vydatné pohybové aktivity

tělovýchovné nebo manuálně pracovní podoby. Tyto činnosti kompenzují jednostrannou zátěž žáků ve škole a pomáhají odstraňovat únavu z vyučování. Při realizaci těchto činností by měl vychovatel přihlížet k přáním dětí a měl by jim umožnit aktivní podíl na plánování, organizaci i hodnocení činností. Účinnou a promyšlenou stimulací by měl vychovatel získávat děti pro své záměry. Měl by nenásilně a promyšleně ovlivňovat průběh činností tak, aby uspokojovaly potřeby a zájmy dětí, ale zároveň by měly vychovateli umožňovat realizaci výchovných cílů.

Formu a obsah činnosti by měl vychovatel zvolit po zhodnocení vnitřních i vnějších podmínek výchovy, měl by respektovat požadavek věkových zvláštností a individuální přání, pokud je to možné. Tyto činnosti mohou být prováděny hromadně nebo dle individuálních potřeb jedinců. Při zařazování těchto činností musíme brát v úvahu kolísání výkonnosti dětí během dne.

Odpočinkové činnosti zařazujeme do režimu dne v době největšího poklesu, tedy v časných ranních hodinách, po obědě a večer. Pávková uvádí, že „v dětských domovech mají kromě odpočinku po obědě ze zdravotního i výchovného hlediska velký význam také odpočinkové činnosti ve večerních hodinách. V dětských domovech s věkově různorodými výchovnými skupinami je nezbytné promyšleně diferencovat obsah i časové trvání odpočinkových činností podle věku dětí. V sobotu, v neděli a v ostatních volných dnech je odpočinkovým činnostem věnováno více času.“ (Pávková, 1999, str. 92)

Rekreační činnosti zařazujeme do režimu dne v době středního stupně únavy. Nejčastěji jsou v režimu dne tyto činnosti zařazovány po odpoledním odpočinku. V dětských domovech můžeme řešit zařazení těchto činností diferenciací činností a rozdělením dětí do menších skupin podle věku, zájmů nebo podle jejich individuálních časových možností.

5.2.2 Zájmové činnosti

Jedná se o cílevědomé aktivity zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb dětí, jejich zájmů a schopností. Tyto činnosti mají velký vliv na rozvoj osobnosti i na správnou společenskou orientaci. Z psychologického hlediska chápeme zájem jako individuálně osobnostní jev. Pedagogika vnímá zájmy z hlediska jejich usměrňování a procesu výchovy. Zájmová činnost tedy plní funkci výchovnou i vzdělávací.

Podle Pávkové „zájmy souvisejí s celkovým zaměřením osobnosti a lze je charakterizovat jako relativně stálé snahy zabývat se předměty nebo činnostmi, které člověka upoutávají po stránce poznávací nebo citové. Zájmy mají těsnou vazbu na vlohly a schopnosti člověka, které podmiňují úspěšné vykonávání nějaké činnosti.“ (Pávková, 1999, str. 96)

Zařízení, která se zabývají výchovou mimo vyučování, mají zájmové činnosti v hlavní nabídce své činnosti. Naplňují tak volný čas dětí a vychovávají k jeho využívání. Zájmová činnost může být pravidelná (zájmové útvary) nebo příležitostná (exkurze, besedy, aj.). Zařízení vytvářejí podmínky pro skupinovou činnost v zájmových útvarech (kroužky, kluby, oddíly) nebo pro individuální uspokojování zájmů. Zájmová činnost může být nabízena v organizované formě (s pedagogickým vedením se stanoveným začátkem a koncem) nebo jako spontánní aktivita bez přímého pedagogického dohledu (herna, internetová místnost, aj.).

Dělení zájmových činností podle obsahu:

- zájmové činnosti společenskovední,
- zájmové činnosti pracovní-technické,
- zájmové činnosti přírodovědné,
- zájmové činnosti esteticko-výchovné,
- zájmové činnosti tělovýchovného, sportovního a turistického zaměření.

5.2.3 Sebeobslužné a veřejně prospěšné činnosti

Sebeobslužné činnosti se snaží vést jedince k samostatnosti v péči o vlastní osobu a osobní majetek. Podstata těchto činností spočívá v pěstování hygienických návyků, dále návyků kulturního chování a jednání s lidmi. Při formování sebeobslužných návyků, musí vychovatel respektovat zákonitosti učení (vysvětlení – předvedení – první pokus – pravidelné opakování – automatické vykonávání).

Veřejně prospěšné činnosti se snaží vést jedince k uvědomělému vykonávání práce, která je prospěšná ostatním lidem vytvářením určitých hmotných nebo duchovních hodnot. Tyto činnosti jsou součástí volného času a jsou zcela dobrovolné. Vhodná motivace je jediným správným postupem vychovatele při získávání jedinců pro tuto činnost. Z výchovného hlediska je důležité i to, jestli je dítě členem té skupiny, pro

kteřou vykonává prospěšnou činnost. K hlavním činnostem patří zejména takové, které souvisejí s péčí o nejbližší prostředí a jeho materiální vybavení (např. prostory dětského domova). Dále sem také patří všechny činnosti samosprávného charakteru, které souvisí s výkonem funkcí a služeb. K dalším činnostem v této oblasti patří činnosti kulturní, osvětové, propagační, atd.

5.2.4 Příprava na vyučování

Děti přicházející do dětského domova z nepodnětného rodinného prostředí mohou mít v důsledku tohoto faktu opožděný rozumový vývoj. Zlepšování školního prospěchu je ovlivněno systematickou přípravou na vyučování, která je pravidelnou součástí denního režimu. Písemná a ústní příprava na vyučování je doplňována řadou neformálních způsobů, které přispívají k rozvíjení a upevňování školních vědomostí. Jedná se například o různé didaktické hry, vycházky, výstavy, divadelní představení či sledování vhodných televizních pořadů.

Při řízení procesu učení musí vychovatel respektovat věkové zvláštnosti. Pávková uvádí, že „v procesu učení vychovatel nedoučuje, ale systematicky podněcuje tvůrčí a odpovědný přístup dětí k činnostem, podporuje jejich samostatnost a aktivitu a vede je k používání efektivních technik učení. Rozvíjí zájem o nové vědomosti a dovednosti, a tím i o celoživotní sebevzdělávání.“ (Pávková, 1999, str. 110)

Příprava na vyučování je okruhem činností, kterými instituce výchovy mimo vyučování pomáhají žákům při plnění úkolů uložených školou. Míra a doba přípravy žáků na vyučování se odvíjí od pedagogických a provozních možností daných institucí. Přípravu na vyučování bychom měli chápat jako součást žákova učení. Některé části procesu učení totiž probíhají lépe mimo vyučovací hodinu, tedy právě při přípravě žáka na vyučování.

Hlavním úkolem přípravy na vyučování je procvičování, prohlubování, opakování, upevňování a rozšiřování získaných dovedností a návyků. Pro přípravu na vyučování můžeme využívat spontánní i organizované zájmové činnosti, didaktické hry, veřejně prospěšné práce, sledování televize a další. Výchovným úkolem je pěstování zájmu o sebevzdělávání a pěstování návyků pravidelného a systematického plnění školních povinností a péče o školní potřeby.

Obsah přípravy na vyučování by měl sledovat potřeby školního vyučování (předpokládá se spolupráce učitele a vychovatele), věkové zvláštnosti a hygienické zřetele. Věkovým zvláštnostem by měly odpovídat formy, metody, organizace práce i přístup k dětem. Příprava je různá v závislosti na vyučovací látce. Praktické činnosti se vyznačují ruchem, k ústní a písemné přípravě je naopak nutný maximální klid a soustředění. Všechny formy přípravy na vyučování můžeme dělit na hromadné, skupinové nebo individuální.

Při organizaci činností spojených s přípravou na vyučování má největší význam správné zařazení do denního režimu a zajištění všech podmínek k jejich průběhu. V denním režimu dítěte má příprava na vyučování následovat až po důkladném odpočinku a rekreaci. Nejhlubší únava se u žáků objevuje mezi 13. - 15. hodinou. Z tohoto důvodu by se příprava na vyučování neměla konat před 15. hodinou. (Pávková, 1999)

6. Výchova

6.1 Vymezení pojmu

„Výchova se v teoriích a učebnicích pedagogiky vymezuje různě: Podle nejobecnějšího pojetí je to činnost, která ve společnosti zajišťuje předávání "duchovního majetku" společnosti z generace na generaci. Jde tu o zprostředkování vzorců a norem chování, komunikačních rituálů, hygienických návyků apod., jež se uskutečňuje prostřednictvím rodinné výchovy již od nejranějšího věku dětí.

V tomto smyslu je výchova v pedagogickém pojetí hlavní složkou procesu "socializace", jež se zkoumá v jiných vědách. Socializace v podstatě znamená to, že lidský jedinec se zespolečňuje, tj. v průběhu života se jak vlivem výchovy, tak vlivem spontánní nápodoby jiných jedinců přizpůsobuje k příslušné společnosti.

Je tu ovšem podstatný rozdíl mezi výchovou a socializací. Výchova je v pedagogickém pojetí považována za záměrné působení na osobnost jedince s cílem dosáhnout změn v různých složkách osobnosti. Pedagogové tu mluví o "utváření" nebo "formování" osobnosti a rozlišují výchovu rozumovou (formující intelekt člověka), mravní (utvářející systém hodnot a norem jedince), tělesnou, uměleckou aj. Záměrnost - ať už uvědomovaná (např. při školní výchově), nebo neuvědomovaná (např. v

každodenním výchovném působení rodičů na děti). Je tedy podstatným znakem výchovy. K těmto teoretickým záležitostem existuje spousta výkladů a definic výchovy. (Průcha, 2000, str. 14)

Výchovné působení je neoddělitelnou součástí celého pedagogického působení. Pro vychovatele je velmi významná psychologie výchovy, protože je hlavní náplní jejich práce. Otázka výchovy je především tématem pedagogickým. Z pohledu psychologie se výchova zabývá souvislostmi výchovy jako procesu, který je zaměřený na utváření osobnosti. Vedle přímého pedagogického působení se jedná zejména o vytváření podmínek a prostoru pro individuální rozvoj každého jedince, který je v souladu s jeho vlastními předpoklady. (Hadj-Mousová, 2006)

Pelikán popisuje výchovu jako „proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji.“ (Pelikán, 2002, str. 20)

Z psychologického hlediska v procesu výchovy na sebe vzájemně působí vychovatel, vychovávaný i výchovný cíl v závislosti na určitém sociálním prostředí.

6.2 Výchovné styly a jejich vliv na vývoj dítěte

Jedná se o klíčové momenty ve výchovném procesu – především se jedná o emoční vztahy mezi dětmi a dospělými, o způsob komunikace mezi nimi, dále se jedná o velikost požadavků na dítě ze strany vychovatelů a způsob jejich kladení a kontroly. Obecně se dá konstatovat, že se jedná se přístup vychovatele k dětem, způsob ovlivňování dětí vychovateli. (Hadj-Mousová, 2006) O výchovných stylech je blíže popsáno v kapitole 8.1.

6.3 Výchova v rodině

Rodina od narození formuje osobnost dítěte. Je primární skupinou, v níž prožíváme všechny fáze svého života. Nejprve se rodíme a vyrůstáme v rodině orientační, později zakládáme rodinu reprodukční, ve které sami přebíráme rodičovské role. (Havlík, 2002. str. 67)

Klasická česká rodina je rodina manželská, tvořená párem rodičů a dětmi. Sociologové takou rodinu nazývají rodinou nukleární. Dále rozlišují rodinu

rozšířenou o přímé příbuzné. Další typologie podle zakládání rodiny je rodina orientační (do které se člověk rodí) a rodina prokreační (kterou sám zakládá).

Z hlediska již zmíněného socializačního procesu hovoříme o rodině funkční, afunkční a dysfunkční. (Kraus, 2001)

Za základní funkce rodiny jsou považovány funkce ekonomicko-zabezpečovací, biologicko-reprodukční, odpočinku regenerace tělesných a duševních sil, emocionálně-ochranná funkce a funkce výchovně-socializační.

Je-li rodinné prostředí shledáno jako nefunkční a ohrožuje zdravý vývoj dítěte, je zahájen proces sociálně právní ochrany dětí, na základě legislativních podmínek péče o děti.

7. Výchovně vzdělávací práce v DD

Podle Hrdličkové je cílem dětských domovů je vytvořit optimální podmínky pro všestranný rozvoj osobnosti dítěte. Snaží se je připravit na samostatný život ve společnosti. Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech jsou zaměřené na požadavky školského výchovného zařízení, které zajišťuje všestrannou péči o děti a vytváří stabilní prostředí, jež má nahradit rodinu.

Hlavní snahou výchovně vzdělávacích prací v dětských domovech je vytvořit trvalé prostředí, které zabezpečuje podmínky pro formování vědomostí, dovedností a návyků s ohledem na společenské i osobnostní potřeby jedince a také na jeho zájmy či zvláštnosti. Dále je snahou vytvořit trvalé prostředí, ve kterém budou uspokojeny základní citové potřeby dítěte. Dětský domov také podporuje výchovně vzdělávací činnost školy, zajišťuje dětem hodnotný odpočinek, rekreaci i zábavu, poskytuje jim možnost uplatnit se v různých druzích zájmové činnosti, učí je sebeobsluže a plnění pracovních povinností. Seznamuje je s organizací každodenního života v domově, zapojuje je do aktivní činnosti mimo dětský domov a pěstuje u nich dobré vztahy k členům výchovné skupiny i celého dětského domova.

Vzhledem k již zmíněné snaze – nahradit dětem vlastní rodinu, je důležité přizpůsobit této snaze i skladbu denního režimu. Dobrá organizace a náplň denního režimu má velký význam pro výchovu a upevnění společenských, pracovních, kázeňských a hygienických návyků. Aktivity denního režimu by měly poutat pozornost dětí, měly by je učit podílet se na společném životě dětského domova, měly by dětem

umožňovat uplatnění vlastních schopností a zájmů, také by dětem měly umožnit uplatnit tvořivost a samostatnost. Tyto aktivity by svým zaměřením měly kladně ovlivňovat rozvoj osobnosti dítěte.

Do dětských domovů přicházejí většinou děti z málo podnětného rodinného prostředí. Tím, že dítě umístíme do výchovného zařízení, dojde k uspokojení jeho materiálních potřeb. Zároveň ovšem musíme vytvořit takové podmínky a vztahy, které poskytnou dítěti i psychické podněty. Jedná se především o podněty rozumové a citové. Velmi důležitá je také úroveň a stabilita vztahu dítěte a vychovatele, protože právě vychovatel hraje hlavní úlohu při uspokojování individuálních potřeb a zájmů dítěte, při vytváření citové atmosféry či získávání nových vědomostí, dovedností a návyků. (Hrdličková, Pávková; 1987)

Jak již bylo zmíněno – do dětských domovů jsou často umisťovány děti z nepodnětného a dysfunkčního rodinného prostředí. V prvním období pobytu v dětském domově se často u dětí objevují adaptační obtíže. K charakteristikám těchto obtíží patří nedostatek přiměřené samostatnosti a vytrvalosti. Dětem činí obtíže zapojení do hry, sebeobsluha a pravidelné plnění školních povinností. Právě u dětí z nepodnětného a dysfunkčního rodinného prostředí se můžou vyskytovat negativní vlastnosti, návyky a chování. Hlavní pedagogickou zásadou tedy je, aby požadavky, které jsou kladené na dítě, byly přiměřené jejich možnostem, odpovídaly jejich potřebám a zájmům a respektovaly dosavadní životní zkušenosti. Z toho vyplývá, že je nevhodné zaměřovat se pouze na negativní jevy, ba naopak, by se měly odhalovat posilovat kladné stránky osobnosti dítěte a využívat je jako motivační činitele k větší aktivitě a získání důvěry v nové prostředí i ve vlastní síly a schopnosti. (Pávková, 1999)

7.1 Příprava na povolání

Profesní orientace je neoddělitelnou součástí pedagogické činnosti. Soustavné sledování školní úspěšnosti a pravidelná příprava na vyučování předchází rozhodování o budoucím povolání. Při volbě povolání je důležité objektivní posouzení perspektivy daného oboru. Vzhledem k tomu, že dítě ve vlastní rodině nenachází pozitivní vzory ani podporu, je společenské uplatnění a sociální jistota velmi důležitá pro úspěch v samotném životě jedince, který opouští dětský domov. Správné rozhodnutí při volbě povolání by mělo co nejvíce odpovídat zájmům dítěte. (Pávková, 1999)

V zákoně č. 109/2002 Sb. je zakotveno v § 21 opatření ve výchově. Dává vychovatelů možnost působit na osobnost člověka na základě kladného zpevňování žádoucích projevů jedince odměnami a záporného zpevňování nežádoucích projevů tresty. Odměny a tresty jsou při tom chápány ve svém nejširším významu.

Za prokázané porušení povinností vymezených tímto zákonem může být dítěti

- sníženo kapesné v rozsahu stanoveném tímto zákonem,
- s nařízenou ústavní výchovou omezeno nebo zakázáno trávení volného času mimo zařízení v rozsahu stanoveném vnitřním řádem,
- odňata možnost účastnit se atraktivní činnosti či akce,
- s nařízenou ústavní výchovou zakázány návštěvy, s výjimkou návštěv osob odpovědných za výchovu, osob blízkých a oprávněných zaměstnanců orgánů sociálně-právní ochrany dětí, a to na dobu nejdéle 30 dnů v období následujících 3 měsíců.

Opatření podle shora uvedeného odstavce lze ukládat podmíněně se zkušební dobou až na 3 měsíce.

Za příkladné úsilí a výsledky při plnění povinností nebo za příkladný čin může být dítěti

- prominuto předchozí opatření,
- udělena věcná nebo finanční odměna,
- zvýšeno kapesné v rozsahu stanoveném tímto zákonem,
- povolena mimořádná návštěva kulturního zařízení, mimořádná vycházka, mimořádná návštěva nebo přiznána jiná osobní výhoda; dětem s uloženou ochrannou výchovou se mimořádné vycházky a návštěvy povolují pouze za podmínek stanovených tímto zákonem.

Dítěti s uloženou ochrannou výchovou může být dále v případě dobrých výsledků při plnění povinností

- povolena samostatná vycházka mimo zařízení na dobu nejvýše 12 hodin, lze-li mít důvodně za to, že tím nebude ohrožen účel výkonu ochranné výchovy,

- povoleno přijetí návštěvy jiných osob než osob odpovědných za výchovu, osob blízkých a oprávněných zaměstnanců orgánu sociálně-právní ochrany dětí, není-li to v rozporu s účelem výkonu ochranné výchovy; v odůvodněném případě může být návštěva uskutečněna se zrakovou, případně i sluchovou kontrolou zaměstnancem zařízení.

Uvedená přijatá opatření jsou zaznamenávána do osobního spisu dítěte. Organizační podrobnosti upravuje vnitřní řád.

Helus říká, že člověk si osvojuje určité formy chování, postoje a vlastnosti také tím, že se připodobňuje druhým. Napodobuje a ztotožňuje se s nimi. Chce být jako osoby, které mu imponují, které se mu staly vzorem. Jde o socializační mechanismy nápodoby (imitace) a ztotožňování (identifikace). Nezbytnou podmínkou je zde přítomnost druhých osob – modelů či vzorů, v jejichž jednání či vlastnostech a postojích je něco, co podněcuje jedince k napodobování.

Proto také vychovatel využívá každé příležitosti, aby své působení obohatil, zkonkrétnil a zefektivnil vhodnými příklady a vzory. Tyto příklady skýtají dětem a dospívajícím názorný obraz toho co se od nich výchovně žádá. (Helus, 2009, str. 68)

Na tyto uvedené faktory pamatuje i zákon č. 109/2002 Sb., který ústavům nařizuje a dětem poskytuje kapesné, osobní dary a věcnou pomoc. Jedná se o

§ 31 Kapesné

- Dětem a nezaopatřeným osobám, kterým se poskytuje plné přímé zaopatření, náleží kapesné,
- Za období kratší než 1 měsíc se kapesné stanoví podle počtu dnů, v nichž je dítě v péči zařízení. Denní výše kapesného činí jednu třicetinu měsíční výše kapesného,
- Kapesné dítěti nenáleží za dny, po které je dítě na útěku ze zařízení nebo je ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody,
- Kapesné se rozlišuje v jednotlivých případech podle výchovných hledisek stanovených vnitřním řádem zařízení.

Částka kapesného se zaokrouhluje na desetikoruny směrem nahoru.

§ 32 Osobní dary

Dítěti, jemuž náleží plné přímé zaopatření, poskytuje zařízení osobní dary k narozeninám, k úspěšnému ukončení studia a k jiným obvyklým příležitostem. Osobní dar lze poskytnout též formou peněžitého příspěvku. Osobní dary se poskytují dětem podle věku dítěte, výchovných hledisek stanovených vnitřním řádem zařízení a délky pobytu dítěte v zařízení v průběhu kalendářního roku.

§ 33 Věcná pomoc

Dítěti, jemuž byl ukončen pobyt v zařízení se podle jeho skutečné potřeby v době propouštění a podle hledisek stanovených vnitřním řádem poskytne věcná pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek. Dále se dítěti ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí poskytuje poradenská pomoc se zajištěním bydlení a práce, a dále je dítěti i po opuštění zařízení poskytována poradenská pomoc při řešení tíživých životních situací.

Dále dle zákona č. 109/2002 Sb. mohou být dětem hrazeny

- potřeby pro využití volného času a rekreaci
- náklady na kulturní, uměleckou, sportovní a oddechovou činnost
- náklady na soutěžní akce, rekreace
- náklady na dopravu k osobám odpovědným za výchovu

7.2 Výchovná skupina

Základní organizační jednotkou v dětském domově je výchovná skupina, která může být věkově a podle pohlaví heterogenní nebo homogenní. Do výchovné skupiny bývají zařazovány i děti zdravotně oslabené. Pro ně je zapotřebí vypracovat zvláštní režim, který by jejich oslabení zmírňoval. Uspořádáním interiéru i způsobem každodenního života se výchovná skupina přibližuje provozu a soužití v běžné rodině. (Pávková, 1999)

8. Osobnost vychovatele

Tím, že se vychovatel zabývá svými svěřenci z výchovného hlediska, zaměřuje se na utváření jejich postojů, hodnot a vzorců chování. V této souvislosti se dotýká utváření

osobnosti dítěte. Vychovatel často řeší problémy, se kterými se dítě setkává. Dobrý vychovatel, který získal důvěru dětí, se může stát důvěrníkem a jejich oporou. V tomto smyslu se vychovatel stává identifikačním vzorem. (Hadj-Mousovoá, 2006)

Úspěchy nebo selhání ústavní výchovy jsou závislé především na osobních vztazích, které se vytvářejí mezi vychovateli a dětmi, které jsou jim svěřené. Vychovatelé se mnohdy setkávají s velmi širokou škálou dětí a složitou odbornou problematikou. Vychovatelé v zařízení ústavní výchovy ke své práci potřebují integrované speciálně pedagogické vzdělání a osobnostní vlastnosti, jež mu umožní zvládnout roli vychovatele i současně zastoupit roli rodiče. Podle Pávkové „jeho hlavním úkolem je rozvíjet rozmanitými podněty, důsledností, vlídností, pochopením individuality dítěte a usilovat o vytvoření blízkého vztahu nezbytného pro zmírnění důsledků odloučení od rodiny. Potřebuje vysokou míru empatie a schopnost projevovat vřelý vztah k dětem, musí umět vytvořit pozitivní psychosociální klima a efektivně jednat s dětmi, zvládat a řešit poruchy komunikace.“

Pávková dále uvádí, že „funkce vychovatele spočívá především v tom, že je rádcem, instruktorem a inspirátorem činností, kterých nenásilně využívá k navození procesu učení. Svým každodenním výchovným působením vede děti k využívání volného času hodnotným způsobem. Tím obohacuje jejich vzdělávání o nové poznatky a dovednosti z nejrůznějších oblastí, ovlivňuje a kultivuje potřeby a zájmy, rozvíjí jejich specifické schopnosti a nadání a upevňuje žádoucí charakterové vlastnosti.“ (Pávková, 1999, str. 148)

8.1 Výchovné styly vychovatele

Styl vedení vychovatele je primárně závislý na jeho osobnosti a sekundárně na jeho odborných kompetencích. Z hlediska osobnosti se jedná především o vyrovnanost osobnosti, některé charakterové vlastnosti a hlavně empatii. Velkou roli také hraje vychovatelovo pojetí pedagogické činnosti, dále cíle, které si vychovatel klade a jeho pojetí dítěte. Vychovatel také musí brát v úvahu složení skupiny, se kterou pracuje. Styl vedení dětí se mění v závislosti na situaci, ve které se vychovatel nachází.

Hadj-Mousovoá rozlišuje tři základní výchovné styly:

- Autoritářský, dominantní – vychází z nedůvěry vůči dětem. Proto jim vychovatel poskytuje málo samostatnosti a iniciativy, neustále je kontroluje. Projevuje jim

málo porozumění pro jejich potřeby, neumožňuje jim podílet se na řešení případných problémů. Vychovatel vyžaduje okamžité podřízení a kázeň. Rozkazuje, zakazuje, trestá.

- Liberální, dovolující, nezasahující – kdy vychovatel nevytyčí dětem patřičné normy a požadavky, které jsou důležité pro jejich práci. Děti mají velkou volnost v rozhodování, vychovatel je nevede a kontroluje je jen málo.
- Demokratický, autoritativní, sociálně integrační – vychovatel zaujímá vedoucí roli, ovšem zakládá ji na spolupráci s dětmi. Podporuje jejich iniciativu, respektuje osobnost dítěte. Snaží se dítěti porozumět a pomoci mu. Zbytečně nepřikazuje. (Hadj-Moussová, 2006)

8.2 Osobnostní charakteristiky

- vyrovnaná osobnost,
- odolnost vůči frustraci – frustraci nejčastěji způsobuje neúspěch a nedostatek zpětné vazby,
- prosociální zaměření – se projevuje jako ochota pomáhat druhým lidem,
- altruismus – řídí chování vychovatele ve prospěch druhých, nikoliv k pomáhání pro uspokojení vlastních potřeb,
- etické a morální kvality – se projevují v hodnotách jedince a v jeho postojích,
- schopnost sebereflexe – umožňuje jedinci korigovat nevyhnutelné chyby a vyvozovat z nich poučení pro další osobnostní rozvoj,
- odpovědnost – provází činy jedince.

Z výše uvedených charakteristik vyplývá, že osobnost vychovatele by měla mít tyto dva důležité rysy – síla osobnosti a prosociální zaměření. Síla osobnosti vychovatele se odvíjí od její vyrovnanosti a odolnosti vůči frustraci. (Hadj-Moussová, 2006)

8.3 Potřebné kompetence

Ve výběru potřebných kompetencí je kladen důraz na ty, které pomáhají vychovateli navázat vztah s dítětem a které mu dovolují v tomto vztahu smysluplně působit.

- komunikační dovednosti – jsou důležité pro navázání a udržení vztahu s dítětem, významně ovlivňují účinnost výchovné působení,
- empatie – pomáhá vcítit se do prožívání druhého, je velmi důležitá pro porozumění stavu dítěte a pro nalezení účinných kroků,
- vřelost, otevřenost – jsou vztahové kompetence,
- pozitivní ladění – pomáhá při překonávání problémů, na které ve výchovném působení narážíme,
- respekt k ostatním.

Oblasti pomoci

- emocionální opora a porozumění,
- pomoc ke změně chování,
- pomoc při řešení problémů,
- podpora a krizová intervence.

Z výše uvedených oblastí vyplývá, že se jedná o výběr těch oblastí působení vychovatele, kde poskytuje dětem pomoc ve složitých a náročných situacích. (Hadj-Moussová, 2006)

8.4 Syndrom vyhoření

Metaforické označení syndromu vyhoření zprostředkovává obraz vyhasnutí vnitřního zdroje energie – ohně života. Dokud oheň hoří, je člověk v rovnováze. Oheň zahřívá dům, tj. našeho ducha, naše tělo, naši duši. Hoří-li příliš silně, vše spálí a dům vyhoří. Hoří-li slabě, jen doutná, dostatečně nás nezahřeje a dům vychladne. Důsledkem obou extrémů je vyhasnutí naší aktivity, zájmu a angažovanosti. Jinak řečeno – člověk se již nepohybuje v rovnováze mezi napětím a uvolněním. Spotřebovává více energie, než je schopen doplnit, a překračuje hranici svých fyzických a psychických možností. (Švingalová, 2006, str. 5)

Podle autorek Jeklové a Reitmayerové se vyhoření nejčastěji objevuje u jedinců, jejichž profese spadá do pomáhající sféry a u jedinců, při jejichž práci je nutný častý mezilidský kontakt. Syndrom vyhoření nepostihuje pouze lidi, kteří pracují v

pomáhajících profesích, ale u nich se projevuje nejčastěji a nejnápadněji. K typickým projevům syndromu vyhoření patří ztráta energie a idealismu, jež vedou ke stagnaci, frustraci a apatii, tělesnému vyčerpání, emocionálnímu vyčerpání, únavě, popudlivosti, nedůvěřivosti, depresi, negativnímu postoji k vlastní práci a ke klientům.

Rizikové faktory, které přímo či nepřímo způsobují syndrom vyhoření, můžeme rozdělit na vnější a vnitřní. Vnější faktory se týkají situace, ve které se jedinec nachází (podmínky v zaměstnání, situace v osobním životě – rodina, společnost, aj.). Vnitřní faktory se týkají osobnostní charakteristiky jedince, stavu organismu a způsobů chování a reagování v různých situacích. (Jeklová, Reitmayerová, 2006)

Zátěžové situace a jejich působení

Zátěžové situace mohou mít podstatný vliv na vznik a vývoj syndromu vyhoření, proto bývají jednou z hlavní příčin. Zátěžové situace často vedou k narušení psychické rovnováhy jedince, jež se projevuje změnou chování, uvažování i prožívání. Míra odolnosti vůči zátěžím závisí na vrozených předpokladech, na dosažené vývojové úrovni i na individuálních zkušenostech a celkovém stavu jedince. Pokud zátěž překročí míru vlastní frustrační tolerance, pak nastupují různé způsoby obrany, které jedinec využívá k tomu, aby opět dosáhl duševní rovnováhy. K nejčastějším způsobům obrany patří útek, agrese, únik.

Zátěžové situace můžeme rozdělit podle jejich závažnosti, podle jejich vzniku a možných následků.

Stres

Stres je zátěžová situace – stav nadměrného zatížení či ohrožení. K hlavním znakům stresových situací patří:

- pocit neovlivnitelnosti situace,
- pocit nepředvídatelnosti vzniku stresové situace,
- pocit nezvládnutelnosti stresové situace,
- nepříjemný tlak okolností vyžadujících příliš mnoho změn.

Frustrace

Frustrace je neočekávaná ztráta šance na uspokojení. Jedná se o situaci, kdy se jedinci nepodaří dosáhnout uspokojení nějaké subjektivní důležité potřeby přesto, že byl přesvědčen, že tomu tak nebude. Tato situace vyvolává pocit zklamání a stimuluje reakce zaměřené na vyrovnaní nepříznivé situace.

Trauma

Jedná se o náhle vzniklou situaci, jež vede k umělému poškození nebo ztrátě. Ztrácíme pocit bezpečí a jistoty, prožíváme úzkost, smutek či obavy z budoucnosti. Trauma narušuje objektivitu jedince, kdy člověk je nekritický, nesoudný a ovlivněný svými citovými prožitky. Trauma se projevuje hlavně v oblasti chování jedince. Jedinec se chová neadekvátně – může se vyskytnout panika či deprese.

Krize

Krizi můžeme chápat jako podnět k nutné změně. Jedná se o narušení psychické rovnováhy v důsledku náhlého vyhocení situace či dlouhodobé kumulace a nárůstu problémů. Dochází k selhání adaptačních mechanismů, což znamená, že doposud používané způsoby přestaly být funkční a jedinec musí hledat jiné.

Deprivace

Jedná se o stav, kdy důležité fyzické či psychické potřeby nejsou uspokojovány v dostatečné míře, přiměřeným způsobem a dostatečně dlouhou dobu. Hlavním jevem je její dlouhodobost a delší trvání. Deprivační zkušenost může ovlivnit aktuální psychický stav jedince i jeho psychický vývoj do budoucna.

Empirická část

9. Metodologický postup

V této části své práce se budu zabývat srovnávací případovou studií dvou různých typů zařízení poskytujících ústavní péči, a to v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc se zařízením s dlouhodobým pobytem.

9.1 Cíl výzkumu a výzkumná otázka

Cílem bakalářské práce je identifikovat, popsat, analyzovat a porovnat potenciality volnočasových aktivit užívaných ve dvou zkoumaných dětských domovech. Popsat a vyhodnotit výchovné působení vychovatelů dvou dětských domovů v rámci volného času dětí.

Výzkumná otázka zní: "Je rozdíl mezi způsobem trávení volného času, náplní volnočasových aktivit a možnostech zájmových činností dětí ve zkoumaných DD?"

9.2 Metody získání dat a výběrový soubor

Při zpracování výzkumného šetření bylo použito těchto metod získání dat: pozorování, dotazování technikou strukturovaného rozhovoru a rozbor dokumentů.

Pozorování

Pozorování je základní diagnostickou metodou, která je neodmyslitelnou součástí všech dalších metod. Jedná se o záměrné, cílevědomé a plánovité sledování smyslově vnímatelných jevů.

Je třeba mít na paměti, že pozorování umožňuje spolehlivě zachytit pouze vnější vzhled a chování včetně verbálních projevů. Interpretace získaných dat záleží na osobnosti pozorovatele a může být ovlivněna subjektivními vlivy např. schopnostmi pozorovatele, haló efektem apod. (Hadj-Mousová, 2006)

Při pozorování jsem zvolil molární přístup. Jedná se o pozorování rozsáhlých komplexních jevů. Jednotkou pozorování v molárním přístupu je celá série úkonů, které vytváří nějakou specifickou kvalitu. Při mém šetření v zařízeních jsem nebyl limitován pravidly, která jsou s touto metodou úzce spjata, a mohl jsem pozorovat výzkumné prostředí v celé šíři sledovaných jevů. (Ferjenčík, 2000)

Rozhovor

Rozhovor používáme k získání takových dat, jako jsou informace o názorech, postojích, záměrech, přáních, nebo pokud se chceme dozvědět, jak člověk porozuměl dané situaci. Jedná se o zprostředkovaný a vysoce interaktivní proces získávání dat. V

rozhovoru dochází ke střetnutí tváří v tvář. Výzkumník aktivně vstupuje do situace a ovlivňuje množství i charakter informací, jež mu respondent sdělí.

Volba, znění a pořadí otázek závisí na množství a kvalitě získaných informací. Při výběru otázek jsem se řídil kritérii podle Kerlingera:

- Otázka musí mít vztah k výchovnému problému,
- Typ a forma otázky musí odpovídat typu a charakteru informace,
- Otázka musí být jasná, ne dvojsmyslná,
- Otázka nemá být sugestivní,
- Otázka nemá stavět na informacích, které respondent nezná,
- Otázka má být formulovaná tak, aby byla emocionálně přijatelná,
- Otázka nemá navádět k sociálně žádoucím odpovědím. (Ferjenčík, 2000)

Při rozhovoru jsem zvolil kombinaci otevřených a uzavřených otázek. Otevřené otázky byly formulované tak, aby neohraničovaly možnosti respondenta. Kladenými otázkami jsem se respondenty snažil navádět k podrobnějšímu vysvětlení vlastních názorů.

Rozhovor se při vypracování mé práce stal klíčovou diagnostikou. Ačkoliv byly otázky formulované přesně a měl jsem určitou představu, co chci zjistit, probíhal dialog s vychovateli položeně. Respondentům jsem ponechal možnost vyjádřit se i k věcem, které jsou z jejich pohledu důležité. V příloze okruhy otázek - Příloha 1.

S dětmi byl veden řízený rozhovor, iniciativu jsem přebíral já a děti odpovídaly dle předem mnou napsaných otázek. Při vedení dialogu s dětmi bylo zapotřebí být citlivý a empatický. V příloze okruhy otázek - Příloha 2.

Rozbor dokumentů

Příchodem nového dítěte do obou typů ústavního zařízení je sociálním pracovníkem vytvořen individuální plán, ve kterém jsou zhodnoceny skutečnosti

- Zdravotního stavu,
- Psychického stavu,
- Dovedností,
- S přihlédnutím z jakého dosavadního prostředí dítě přichází,

- Nastavují se podmínky a kompetence, dle kterých se s dítětem bude dále pracovat (např. logopedie, psycholog – kolikrát, kdy a proč apod.),
- Spolupráce s rodinou (někteří rodiče mají na základě nařízení soudu s potomkem zákaz styku).

10. KAZUISTIKA 1: Domeček Tisá o. p. s.

zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Výzkum jsem započal v dětském domově, který se nachází v obci Tisá, obklopené lesy v chráněné krajinné oblasti "Labské pískovce" 20 km od krajského města Ústí nad Labem. Obec leží v Děčínských stěnách, známých jako Českosaské Švýcarsko. Trvale zde žije 670 obyvatel. Nachází se zde veškeré základní služby, které sledované zařízení pro svou činnost využívá tj. mateřská škola, základní škola, obchod, dětské hřiště aj.

Jedná se o nestátní soukromé zařízení. Historie Domečku je poměrně krátká, provoz byl zahájen dne 11. 10. 2011. Do té doby budova sloužila jako restaurace a hotel pro turisty. Ze stavebního hlediska se jednalo o méně náročnou přestavbu, protože již zde existovala profesionální kuchyně a veškeré dětské pokoje mají svá sociální zařízení.

Provoz zařízení je nepřetržitý 24 hod., 365 dní v roce pro děti od 3 do 18 let a přijetí klientů se řídí zák. č. 359/1999 Sb. (<http://www.domecek-tisa.cz> ze dne 10. 3. 2013)

10.1 Podmínky přijetí

Pomoc je poskytována dětem, které se ocitly bez jakékoliv péče nebo se ocitly v situaci, kdy je vážně ohrožen jejich vývoj, či byly tělesně a duševně týrané nebo zneužívané a tím byla závažně ohrožena jejich základní práva. Dále dětem, kde v rodině dochází k domácímu násilí, které se ocitly v nouzi a nemohou dále setrvávat v rodině z důvodu nevyhovujícího prostředí a podobně. Délka pobytu v tomto typu zařízení je max. 6 měsíců s možností prodloužení o dalších 6 měsíců. Poté kompetentní úřady rozhodnou o dalším osudu dítěte. Buď se navrátí zpět do původní rodiny, nebo zdali bude umístěno do některého ze zařízení ústavní výchovy.

Dítě může být do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc umístěno na žádost:

- samotného dítěte,
- na žádost zákonného zástupce dítěte,
- na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností, ve většině případů na žádost oddělení sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD),
- na rozhodnutí soudu (vystavení předběžného opatření).

Dítě může být do zařízení přijato bez ohledu na místo trvalého bydliště.

10.2 Personální zabezpečení a organizace dětského domova

V domově pracuje sedm stálých pracovníků. Ředitelka, která z pozice své funkce vykonává i činnost vychovatelky a dělí se o činnost s administrativní pracovníci. Administrativní a sociální pracovnice, která má na starosti styk s úřady, soudy, s rodiči, se sponzory. Čtyři vychovatelky, které se střídají v týdenních cyklech vždy po dvou a pracovník zajišťující technický chod domu. Dále do zařízení dochází dvakrát týdně tři dobrovolnice za účelem volnočasových aktivit.

Kapacita objektu je 14 klientů. V současné době je v domově umístěno 12 dětí. Věkové rozpětí je od čtyř do šestnácti let.

Budova disponuje obytným přízemím a dvěma NP. V přízemí se nachází kuchyň, jídelna, sociální zařízení a velká herna pro děti, ve které se odehrává většina volnočasových aktivit dětí. V 1 NP se nacházejí dva dvoulůžkové pokoje a jeden třílůžkový pokoj. Pokoje mají vlastní sociální zařízení. Ve 2 NP, v podkrovní části, se nachází jeden dvoulůžkový a jeden pětílůžkový pokoj. Dále místnost pro zaměstnance a sklad. I tyto pokoje jsou vybaveny vlastním sociálním zařízením.

Snahou vedení je umísťovat děti do pokojů dle sourozeneckých vztahů dále dle věku a pohlaví.

10.3 Realizace zajišťování potřeb dětí

Životní podmínky jsou realizovány takovým způsobem, aby co nejvíce připomínaly podmínky dětí v běžné fungující rodině. Všechny děti s přihlédnutím k jejich věku a schopnostem mají povinnost pomáhat ve společné kuchyni při přípravě jídel, střídají se ve stolování, pomáhají prát a žehlit ošacení, střídají se v úklidu společných prostor. Dále mají povinnost udržování pořádku ve svých vlastních pokojích a dostávají za to bodové ohodnocení. Na základě dohody mezi vedením a dětmi se po určitém čase dělá bodovací závěr a „úspěšné“ čeká odměna. Dle ředitelky ústavu je to zpravidla výběr z několika činností. Například návštěva kina, cukrárny apod. Za kladné bodování se nedávají peníze.

10.4 Finanční prostředky, mobilní komunikace, PC a TV

Zařízení poskytuje dětem finanční prostředky – „kapesné“ dle osobního ohodnocení a věku od 50,- Kč do 1000,- Kč měsíčně. Zákon tomuto neústavnímu zařízení nenařizuje kapesné vyplácet. Některé děti vlastní mobilní telefon (do ústavu s ním již přišly) avšak jeho používání je v prostorách domova značně omezené a po 20. hodině ho odevzdávají vychovateli. Dále mají všichni přístup k pevné lince s obdobným omezením, jaké platí pro mobilní telefony.

V prostorách domu se nachází dva televizory a to v části herny v přízemí a v obývacím pokoji v prvním patře. Sledování pořadů probíhá po vzájemné dohodě. Dále mají obyvatelé domova přístup k přenosnému PC napojenému na internetovou síť.

10.5 Sportovní vybavení a vyžití

Protože se jedná o krátce otevřené zařízení (1 rok), nemají zatím děti možnost využívat některé sportovní vybavení (jízdní kolo, lyže, brusle) jaké mají k dispozici děti v „normálních“ rodinách. V současnosti vlastní domov sáně, plastové boby, různé míče, trampolínu. Ta je umístěna na vlastním rozsáhlém pozemku za domem.

Obyvatelé domu mají možnost navštěvovat a setkávat se dětmi z vesnice na 200 metrů vzdáleném obecním hřišti, které je vybaveno pískovištěm, skluzavkami, houpačkami, prolézačkami a horolezeckou stěnou.

10.6 Volnočasové aktivity a společně pořádané akce

Všechny děti navštěvují od pondělí do pátku některé z předškolních nebo školských zařízení. Mateřská škola je vzdálena zhruba 500 metrů a základní škola 400 metrů od domova. Několik starších dětí, které již navštěvují střední školu, bydlí vzhledem ke vzdálenosti od bydliště přes týden na internátu a vrací se zpět na víkendy.

Tyto školské zařízení poskytují všem dětem výběr z různých volnočasových aktivit, např. turistický kroužek (poznávání přírody a jejich zákonitostí), sportovní činnosti (zumba, posilovna, thai box), keramický kroužek apod.

Dle ředitelky domova se musí děti do aktivit nutit a směřovat. Samy od sebe by nejráději nedělaly nic. Při organizaci aktivit vedení preferuje externí kroužky z důvodu začlenění svých svěřenců mezi děti z „normálních“ rodin.

Dětský domov sám pořádá pro děti dvakrát týdně některé aktivity, jejich organizaci mají na starosti dobrovolníci, kteří do zařízení dojíždějí. Věnují se různým rukodělným činnostem a účastní se jich všichni svěřenci. I přes krátkou existenci zařízení stačily navštívit v rámci společných celodenních výletů koňský ranč, aquapark, historické památky nebo se o letních prázdninách všechny děti účastnily pobytových táborů. Pro zimní období mají naplánovaný pobyt na horách.

Vychovatelky v rámci svých povinností zapojují své svěřence do nejrůznějších aktivit většinou podle toho, jakého jsou samy zaměřeny. Dále s dětmi připravují různá vystoupení pro obec a veřejnost. Choreografii si dělá vedení samo.

11. Výzkumné šetření metodou rozhovoru v dětském domově v Tisé

Pro svou případovou studii dvou různých typů zařízení jsem vytvořil soubor čtyř otázek pro dva vychovatele a osm otázek pro pět probandů z každého typu zařízení, a na jejich základě vytvořil závěr své bakalářské práce. Uvedená jména jsou pro anonymitu svěřenců a vychovatelů změněna.

Před zahájením šetření jsem získal informovaný souhlas účastníků rozhovorů.

11.1 Otázky pro vychovatele:

Alice. 25 let. Vystudovaný obor „Pracovník v sociálních službách“, střední škola s maturitou. Praxe s dětmi 5 let.

- vedete Vy sama v DD nějaký zájmový kroužek?

Nejedná se přímo o plánovaný kroužek s přesně daným časovým rozvržením, např. hraji na kytaru a zpívám. Děti mne doprovázejí hraním na flétnu a na nejrůznější improvizované nástroje jako vařečky a hrnce nebo s nimi malují.

- mají děti možnost volby své účasti na těchto akcích anebo mají zájem o tyto aktivity?

Děti se musí většinou do aktivit nutit, protože jinak by nejraději seděly u televize nebo jen tak polehávaly. Vedení domova má v nabídce nejrůznější pravidelné kroužky a akce, které pořádáme buď zde v zařízení, nebo ve spolupráci se školami, které navštěvují.

- kolik dětí se účastní těchto akcí?

Všechny děti se účastní nějakého kroužku a všech námi pořádaných akcí, vystoupení a výletů.

- věnujete se každému dítěti individuálně např. při řešení jeho problémů, popovídání si, je na to čas?

Všem svěřencům se věnuji individuálně, se svými starostmi a problémy se mi svěřují. Protože se snažíme být zařízením rodinného typu, děti k nám jako vychovatelům mají důvěru, a ve většině případů se na nás obracejí spontánně.

Veronika 23 let. Střední škola s maturitou obor sociálně správní činnosti. 8 let se věnuje dobrovolnictví. V domově pracuje 2 měsíce.

- vedete Vy sama v DD nějaký zájmový kroužek?

Žádný kroužek zatím v domově sama nevedu. S dětmi vždy improvizuji v závislosti na venkovním počasí. Když je hezky jdu s nimi ven na procházku a na hřiště, když to počasí neumožňuje, kreslím si s nimi nebo hraji společenské hry.

- mají děti možnost volby své účasti na těchto akcích anebo mají zájem o tyto aktivity?

Jsem tu v domově zatím krátce, nemusela jsem to zatím řešit, protože děti vždy zájem měly.

- kolik dětí se účastní těchto akcí?

Všechny děti se účastní všech námi pořádaných akcí, vystoupení a výletů.

- věnujete se každému dítěti individuálně např. při řešení jeho problémů, popovídání si, je na to čas?

Čas mám na každé dítě a individuální přístup je zapotřebí. Vzhledem k mému krátkému působení zde domově si důvěru pomalu vytvářím.

11.2 Otázky pro děti:

Lenka, 6 let. Navštěvuje 1. třídu ZŠ v Tisé. Při rozhovoru nesmělá.

- jaké zájmové kroužky navštěvuješ?

Chodím se sestrou, která tu bydlí se mnou každý pátek ve škole na keramiku. Dále ve škole chodím na sportovně-turistický kroužek, ve kterém chodíme do přírody poznávat stromy, houby, květiny a zvířata.

- baví tě některý z nich nejvíce a chceš se mu věnovat i nadále?

Nejvíce mě baví sportovně-turistický kroužek a budu do něho chodit i nadále.

- proč chodíš do zájmových kroužků?

Ve škole jsem dostala nabídku několika kroužků, po dohodě s tetou jsem si vybrala keramiku a sportovně-turistický kroužek.

- baví tě aktivity (akce) pořádané v DD?

Ano, baví. Třeba k nám chodí do domova teta Lada a děláme různé věci z papíru, ze dřeva, listí apod.

- zaujala tě některá aktivita (akce) v poslední době, jaká?

Líbilo se mi v zoologické zahradě, nejvíce si pamatuji na lachtana.

- zdokonalila ses již nějak svým koníčkem, jak dlouho to už děláš?

Na keramiku i sportovní kroužek chodím od začátku roku. Už umím dělat z hlíny různé věci a v přírodě poznám různé květiny, stromy a zvířata.

- máš čas sama pro sebe? Např. si číst, hrát hry na PC, dívat se na TV?

Už umím číst, ale málo. Na televizi se díváme společně s ostatními. Na počítači si nehraju, jenom ve škole.

- trávíš raději VČ sám nebo s kamarády?

Čas trávím raději s kamarády. Vídám se i s dětmi ze školy na dětském hřišti.

- máš v DD někoho, s kým si můžeš popovídat? (např. o tom co se ti ten den povedlo nebo se někomu svěřit)

Chodím za sestrou Petrou nebo za tetou Katkou. (ředitelka zařízení)

Petra, 8 let. Sestra Lenky. Také navštěvuje 1. třídu ZŠ v Tisé. Při rozhovoru byla též velmi nesmělá.

- jaké zájmové kroužky navštěvuješ?

Chodím se sestrou, která tu bydlí se mnou každý pátek ve škole na keramiku. Dále ve škole chodím na sportovně-turistický kroužek, ve kterém chodíme do přírody poznávat stromy, houby, květiny a zvířata.

- baví tě některý z nich nejvíce a chceš se mu věnovat i nadále?

Nejvíce mě baví sportovně-turistický kroužek a budu do něho chodit i nadále.

- proč chodíš do zájmových kroužků?

Ve škole jsem dostala jako všechny ostatní děti, nabídku několika kroužků. Po dohodě s tetou Katkou jsem si vybrala keramiku a sportovně-turistický kroužek.

- baví tě aktivity (akce) pořádané v DD?

Ano, baví. S tetou Ladou a ostatními děláme různé věci s lepidlem z papíru nebo ze dřeva.

- zaujala tě některá aktivita (akce) v poslední době, jaká?

Líbilo se mi v zoologické zahradě, nejvíce se mi líbily žirafy.

- zdokonalila ses již nějak svým koníčkem, jak dlouho to už děláš?

Na keramiku i sportovní kroužek chodím od začátku roku se sestrou Lenkou každý pátek. Už umím dělat z hlíny různé věci a v přírodě poznám různé květiny, stromy a zvířata.

- máš čas sama pro sebe? Např. si číst, hrát hry na PC, dívat se na TV?

Už umím číst, teď si čtu slabikář. Na televizi se díváme společně s ostatními. Na počítači si nehraju, jenom ve škole. Každou sobotu a neděli máme po obědě dvě hodiny klid na pokoji a tam si děláme, co chceme.

- trávíš raději VČ sama nebo s kamarády?

Čas trávím raději s kamarády. Vídám se i s dětmi z obce a ze školy na dětském hřišti.

- máš v DD někoho, s kým si můžeš popovídat? (např. o tom co se ti ten den povedlo nebo se někomu svěřit)

Chodím za tetou Katkou. (ředitelka zařízení)

Lukáš, 13 let. 7. třída ZŠ v Tisé.

- jaké zájmové kroužky navštěvuješ?

Začal jsem chodit každý pátek ve škole na keramiku a do divadelního kroužku. V těchto kroužcích se setkávám s dětmi z domova i mimo domov.

- baví tě některý z nich nejvíce a chceš se mu věnovat i nadále?

Nedokážu říct, protože na keramiku jsem teprve nastoupil, ještě jsem tam nebyl a nevím, jestli mě bude bavit. V divadelním kroužku jsem byl zatím jednou. Vybral jsem si tyto aktivity sám z nabídky základní školy, kam chodím.

- proč chodíš do zájmových kroužků?

Je to lepší než být pořád v domově.

- baví tě aktivity (akce) pořádané v DD?

Ano, baví.

- zaujala tě některá aktivita (akce) v poslední době, jaká?

Líbila se mi návštěva na koňském ranči ve Chvojně nedaleko odtud. Jezdili jsme tam všichni na koních.

- zdokonalil ses již nějak svým koníčkem, jak dlouho to už děláš?

Mě nic moc nebaví, když můžu, jsem raději venku s dětmi z obce.

- máš čas sám pro sebe? Např. si číst, hrát hry na PC, dívat se na TV?

Moc nečtu, protože mě to nebaví. Naposledy jsem četl asi před třemi měsíci Komisaře Rexe. Na televizi se koukám s ostatními různě, na počítač chodím hlavně ve škole.

- trávíš raději VČ sám nebo s kamarády?

Čas trávím raději s kamarády mimo dětský domov. Vídám se s dětmi z obce a ze školy.

- máš v DD někoho, s kým si můžeš popovídat? (např. o tom co se ti ten den povedlo nebo se někomu svěřit)

Chodím za tetami i za strejdou. Dále za sestrou i bratrem, kteří tu semnou bydlí.

Markéta, 16 let. I. ročník oboru servírka, číšnice.

- jaké zájmové kroužky navštěvuješ?

Z důvodu vzdálenosti mé školy od domova bydlím od pondělí do pátku na internátu v Krásném Březně (asi 30 km), proto veškeré své volnočasové aktivity mám tam. Navštěvuji posilovnu a tancuji.

- baví tě některý z nich nejvíce a chceš se mu věnovat i nadále?

V budoucnu se chci dále věnovat tanci, konkrétně hip hopu a břišnímu tanci. Zanedlouho budu mít u nás na intru vystoupení.

- proč chodíš do zájmových kroužků?

Mé volnočasové aktivity mě baví a myslím si, že v tancování mám i trochu talent.

- baví tě aktivity (akce) pořádané v DD?

Ano baví mě všechny. Máme tu v domově dobrou partu a atmosféru.

- zaujala tě některá aktivita (akce) v poslední době, jaká?

Líbilo se mi na společném výletě na ranči, kde jsme jezdili na koních.

- zdokonalila ses již nějak svým koníčkem, jak dlouho to už děláš?

V tanci se zdokonaluji neustále, hip hop provozuji již několik let.

- máš čas sama pro sebe? Např. si číst, hrát hry na PC, dívat se na TV?

Mám čas sama pro sebe pokaždé, když si o něj požádám. V domově i ve škole mám přístup na PC i na TV.

- trávíš raději VČ sama nebo s kamarády?

Čas trávím raději s kamarády, nejvíce jich mám na intru, kde trávím podstatnou část svého volného času.

- máš v DD někoho, s kým si můžeš popovídat? (např. o tom co se ti ten den povedlo nebo se někomu svěřit)

Mám, hlavně s paní ředitelkou. K ní mám největší důvěru, ale bavím se a svěřuji i ostatním tetám.

Jana, 16 let. II. ročník v oboru prodavačka.

- jaké zájmové kroužky navštěvuješ?

Z důvodu vzdálenosti mé školy od domova jsem od pondělí do pátku na internátu v Děčíně. Veškeré volnočasové aktivity navštěvuji tam. Za učiliště hraji florbal a za internát volejbal. Oba dva sporty provozuji dvakrát do týdne.

- baví tě některý z nich nejvíce a chceš se mu věnovat i nadále?

Nejvíce mě baví florbal, chytám v bráně. Hrajeme turnaje mezi školami.

- proč chodíš do zájmových kroužků?

Tyto sporty jsem si vybrala sama již před několika lety.

- baví tě aktivity (akce) pořádané v DD?

Ano baví. Protože jsem přes týden pryč, tak o to víc si užívám, když někam s domovem vyrazíme na výlet.

- zaujala tě některá aktivita (akce) v poslední době, jaká?

Naposledy jsme byli na koňském ranči ve Chvojně. Jezdili jsme na koních. Tam se mi moc líbilo.

- zdokonalila ses již nějak svým koníčkem, jak dlouho to už děláš?

Mám ráda pohyb a sport jako takový. Talent proto nemám, uvědomuji si, že se nikdy nebudu sportem živit, i když to dělám již několik let.

- máš čas sama pro sebe? Např. si číst, hrát hry na PC, dívat se na TV?

Ano, po domluvě s tetou si můžu zajít k sobě na pokoj. Ráda čtu. Naposledy jsem četla knihu Hraničářův učeň. Autora si nepamatuji. Na TV i na PC mám přístup, většinou po dohodě s ostatními.

- trávíš raději VČ sama nebo s kamarády?

Čas trávím sama nebo s kamarády tak půl napůl podle mé nálady.

- máš v DD někoho, s kým si můžeš popovídat? (např. o tom co se ti ten den povedlo nebo se někomu svěřit)

Nejvíce se svěřuji Markétě. Věkově jsme si nejbližší. Vychovatelkám se svěřuji také.

12. KAZUISTIKA 2: Dětský domov a školní jídelna

Příspěvková organizace

Jedná se o školské zařízení pro výkon ústavní výchovy dětí a mládeže ve věku od tří do osmnácti let s možností prodlouženého pobytu na základě dohody pro případ dokončení přípravy na budoucí povolání a jedná se o jednu z forem náhradní rodinné výchovy. Činnost dětského domova se řídí zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Od roku 2006 dle rejstříku škol a platných právních norem získal název Dětský domov a Školní jídelna, Ústí nad Labem, ulice Špálova čp. 2, příspěvková organizace se sídlem v Ústí nad Labem, městský obvod Severní Terasa. Svoji činnost zahájil 24. 8. 1988. (<http://www.detskydomov-usti.cz> ze dne 12. 1. 2013)

12.1 Podmínky přijetí

I jako předešlé zkoumané zařízení i tento ústav zajišťuje výchovnou, hmotnou a sociální péči jedincům, kteří ze závažných důvodů nemohou být vychováváni ve vlastní rodině nebo umístěny v jiné formě náhradní rodinné péče a to na základě zákona č. 109/2002 Sb.

12.2 Personální zabezpečení a organizace dětského domova

Výchovná péče je organizována v rodinných skupinách se zachováním sourozeneckých vztahů. Pečují o tělesný a duševní rozvoj dětí, chrání jejich zdraví, vytváří podmínky podporující sebedůvěru dětí rozvíjející citovou stránku osobnosti a umožňující aktivní účast dítěte ve společnosti. Úkolem rodinné skupiny je se co nejvíce přiblížit životu dětí v rodině. Každá „rodinka“ má své jméno a také své povinnosti jako praní a žehlení osobního prádla, sobotní a nedělní uklízení, občasné vaření a další dětské pracovní povinnosti vyplývající z chodu domácnosti. Dalším úkolem je navázání přínosného kontaktu s rodinou tak, aby byly učiněny kroky k návratu do původní rodiny.

Kapacita domova je 48 klientů. V současné době je zcela naplněn a vyrůstá zde 48 dětí, které žijí v šesti rodinných skupinách. O každou rodinnou skupinu pečují dva vychovatelé, muž a žena a pro děti jsou strýčkem a tetičkou.

Předpokladem pro výkon vychovatele je pedagogické vzdělání se speciální pedagogikou. Asistenti pedagoga vykonávají převážně noční službu, dále pak vykonávají pomocné práce v jednotlivých rodinných skupinách.

Při mém šetření v ústavu mi paní ředitelka Alena Novotná o zařízení řekla „Jsme dětský domov rodinného typu, způsob života i bydlení dětí tomuto typu zařízení odpovídá. Struktura dětského domova rodinného typu je provozována od roku 1993, včetně maximálního počtu 10 dětí v rodinné skupině, dnes již počtu 8 dětí. Děti jsou velmi úspěšné v oblasti zájmové činnosti. Taneční kroužek Margaretka nemá mezi dětskými domovy v České republice konkurenci. Pěvecký soubor Terasáček je také na velmi vysoké úrovni. Velmi často vystupuje při různých příležitostech v našem městě i jinde, nejčastěji v Praze. Velmi mnoho volnočasových aktivit také směřuje do oblasti sportu. Nejlepších výsledků děti dosahují ve stolním tenise. Děti umí lyžovat, plavat, jezdit na kole, bruslit a také se věnují turistickým činnostem. Účastí dětí ve dvou projektech, které podporují výuku anglického jazyka, se snažíme přesvědčit děti o potřebnosti a užitečnosti další jazykové gramotnosti.

Úspěšnost začlenění zletilých do života hodnotíme jako nadprůměrné, což dokládám přehledem, který si od počátku vedu, a který nám dává přehled o dětech, které odešly do samostatného života. Při hodnocení této oblasti je třeba vycházet z několika skutečností – genetického zatížení, rozumových možností jednotlivců, míry sociálního poškození, míry psychického poškození a také k tomu, v kolika letech k nám jedinec přichází.“

Na základě těchto informací se dá z určitého pohledu posoudit i výchovné působení vychovatelů v tomto dětském domově v rámci volného času dětí a snižování rizik sociálně patologických vlivů.

První dítě odešlo v roce	1998
Celkem odešlo	51
- z toho děvčat	21
- z toho absolventi speciálních škol	30
- z toho absolventi pomocných škol	8
- z toho dobrovolného pobytu využilo	29
- z toho máme, zprávy o dítěti	44
- z toho kontakt v posledním roce	34
- z toho ukončená příprava na budoucí povolání	26
- z toho ukončená příprava až po odchodu z DD	5
- z toho založilo rodinu	19

- z toho dlouhodobý pracovní poměr, nebo mateř. Dovolena	20
- z toho vyhledalo pomoc v nouzi	4
- z toho trestně stíhán	4
- podmíněný trest	1
- nepodmíněný trest	3

(<http://www.detskydomov-usti.cz> ze dne 12. 1. 2013)

Oproti prvnímu zkoumanému zařízení se toto nijak neliší ve struktuře personálního obsazení. Samozřejmě je zde více vychovatelů, protože zde mají šest skupin dětí a příprava jídel je realizována ve větší míře samostatnou kuchyní s vlastní vedoucí. Zapojení dětí do přípravy jídel se odehrává o víkendech a i tak se jedná spíše o přípravu stolování, neboť strava je většinou již předpřipravena.

Tento domov je v porovnání s předešlým zkoumaným o dost větší. Jedná se o dvoupatrový samostatně stojící dům panelového typu umístěný uprostřed velkého panelového sídliště. Má vlastní oplocený rozsáhlý pozemek s nově vybudovaným dětským hřištěm, na kterém se nachází mnoho převážně provazových prolézaček a jiných herních prvků.

Je dispozičně řešen na šest stejných samostatných bytů, které mají veškeré rodinné zázemí jako je kuchyň, jídelna, společná koupelna s WC, prádelna, obývací a dětské pokoje vždy po dvou postelích.

12.3 Realizace zajišťování potřeb dětí

Jak již bylo v úvodu této kapitoly o šetření uvedeno, životní podmínky jsou realizovány takovým způsobem, aby co nejvíce připomínaly podmínky dětí v běžné fungující rodině. Všechny děti s přihlédnutím k jejich věku a schopnostem mají povinnost pomáhat při přípravě jídel a stolování, každá skupina disponuje svou prádelnou, kde se starají o své ošacení. Střídají se v úklidu společných prostor, mají povinnost udržovat pořádek ve svých vlastních pokojích. Oproti prvnímu zařízení v tomto nepoužívají bodové ohodnocení.

Aby domov s tolika lidmi mohl dobře a bezproblémově fungovat, byl vytvořen dle zák. č. 109/2002 Sb. vedením ústavu řád domova. Řídit se jím mají povinnost jak dospělí, tak i děti. Ředitelka dala dětem prostor, aby se mohly k pravidlům samy vyjádřit. Ty si samy stanovily sankce za různé prohřešky. Zde uvádím tabulku pravidel.

Pravidla

Záškoláctví	1 zameškaná hodina = 1 den zákaz vycházek
Kouření	přiznání se – 2 dny bez vycházek nepřiznání se – 4 dny bez vycházek
Pozdní příchody	do 1 hodiny – 2 dny bez vycházek do 2 hodin – 4 dny bez vycházek do 3 hodin – 6 dnů bez vycházek nad 3 hodiny se volá Policie ČR – individuální trest
Neplnění povinností	zákaz počítače počet dnů dle závažnosti
Sprostá slova	zákaz počítače – délka dle závažnosti
Náznak šikany	individuální trest nad 15 let trestný čin
Šikana	odchod do výchovného ústavu
VIP akce	pouze pro děti bez trestu

Podpisy všech, kteří dobrovolně souhlasí: (zdrojem byla nástěnka umístěná na chodbě dětského domova dne 12. 1. 2013).

12.4 Finanční prostředky-kapesné, mobilní komunikace, PC a TV

Dětem se po dobu pobytu v zařízení vyplácí dle zák. č. 109/2002 Sb. měsíční kapesné ve výši

- 45,-Kč jde-li o dítě do 6 let věku,
- 105,-Kč jde-li o dítě od 6 do 10 let věku,
- 180,-Kč jde-li o dítě od 10 do 15 let věku,
- 270,-Kč jde-li o dítě od 15 do 26 let věku.

Většina dětí, převážně školou povinné, mají svůj mobilní telefon. Do zařízení s ním již přišly nebo ho dostaly v domově při nějaké příležitosti jako dárek. V každé skupině mají klienti možnost sledovat v obývacím pokoji televizi nebo si volný čas krátit na PC. Výpočetní techniku stejně jako mobilní telefony má více dětí.

12.5 Sportovní vybavení a vyžití

V porovnání s prvním zařízením je toto ve sportovním vybavení podstatně lépe. Velkou roli v tom hraje doba, po kterou ústav působí. Dle sdělení vedení má skoro každé dítě své jízdní kolo. Kdo ho nemá, a to se týká i jiných sportovních pomůcek je zapříčiněno krátkou dobou příchodu do domova. Při projeveném zájmu je i tomuto dítěti umožněno různé sportovní pomůcky využít. Dále mají pro více než polovinu klientů lyže sjezdové i běžecké a kolečkové brusle. V každém bytě se v obývací části nachází velké piano, často využívané ke zpěvu, dále všech 6 bytů disponuje elektronickými klávesami a jinými hudebními nástroji.

12.6 Volnočasové aktivity a společně pořádané akce

Dětský domov má za dobu své existence vytvořenu určitou společenskou prestiž a ta mu umožňuje snadnější získávání různých sponzorů. Ty dětem platí letní pobyty u moře, zimní lyžování doma i v zahraničí, velkou nabídku letních táborů a výletů do vodních parků, zájezdy do zahraničí, ZOO apod. V samotném zařízení provozují tyto zájmové kroužky:

- Taneční kroužek MARGARETKA.
- Pěvecký sbor TERASÁČEK + přípravný soubor.
- Stolní tenis.
- Výtvarný kroužek.
- Ústav vydává svůj časopis DEDO.

13. Výzkumné šetření metodou rozhovoru v DD v Ústí nad Labem.

13.1 Otázky pro vychovatele:

Michal Vopařil, 48 let. Doplnkové pedagogické vzdělání a zkrácené studium speciální pedagogiky bez titulu. Praxe s dětmi 10 let.

- vedete Vy sám v DD nějaký zájmový kroužek?

Dělám asistenta sbormistrovi v našem velkém pěveckém sboru Terasáček.

- mají děti možnost volby své účasti na těchto akcích anebo mají zájem o tyto aktivity?

Ano mají. Děti si u nás mohou vybírat z mnoha volnočasových aktivit. Jednoznačně u nás vede pěvecký sbor. Svůj vliv na tom má určitě i skutečnost, že jsme po České republice docela známý a hodně cestujeme po soutěžích.

- kolik dětí se účastní těchto akcí?

Budu-li hovořit za pěvecký sbor, který se ještě dělí na velký a malý, tak u nás ve velkém sboru zpívá asi polovina dětí z našeho domova. Trénujeme několikrát do týdne v přízemí ústavu. Malé sbory zpívají ve svých bytech.

- věnujete se každému dítěti individuálně např. při řešení jeho problémů, popovídání si, je na to čas?

Ano, na toto mám čas vždy. Myslím si, že jsem dobrým kamarádem pro své svěřence, chodí za mnou a v tomto ohledu se na mě mohou 100% spolehnout.

Máme v našem ústavu nastaveny určité zásady, kterými se řídíme. Ve stručnosti: Všechny děti potřebují dospělé, kterým by na nich záleželo. Vychovatelé mají za povinnost přiblížit se ke všem dětem ve své skupině. Poskytnout mu pevný bod, který dítě potřebuje pro otevřenou budoucnost. Vychovatel má dát dítěti příležitost v něčem uspět.

Otázky pro vychovatele

Irena Medková, 50 let. Střední pedagogická škola + speciální pedagogika. Praxe s dětmi 15 let.

- vedete Vy sama v DD nějaký zájmový kroužek?

Vedu malý pěvecký sbor, zpíváme v našem bytě dvakrát týdně. Hrají na piano, děti zpívají a doprovázejí mne na jiné menší hudební nástroje jako je bubínek, triangl apod. Dále vedu výtvarný a taneční kroužek.

- mají děti možnost volby své účasti na těchto akcích anebo mají zájem o tyto aktivity?

Ano mají možnost si vybírat z docela velkého množství volnočasových aktivit a mají o ně zájem. Již dlouho si nepamatuji, že by nějaké dítě nechtělo nic dělat. Pokud chtějí dělat něco jiného, co domov neumožňuje, třeba plavání, není problém mu v tomto směru vyhovět.

- kolik dětí se účastní těchto akcí?

Většinou se mnou zpívá tak 7 dětí z 8. To osmé je buď nemocné, nebo má jiné povinnosti. Shrnu-li to obecně, děti se chovají velmi kolektivně a mezi sebou ohleduplně, podřizují se většině.

- věnujete se každému dítěti individuálně např. při řešení jeho problémů, popovídání si, je na to čas?

Ano, věnuji se každému individuálně. Ve skupině mám 8 dětí a trávím s nimi velmi mnoho času. Za těch 15 let co tady pracuji, jsem si již vytvořila s dětmi pevné citové vazby.

13.2 Otázky pro děti:

Marek, 17 let. II. ročník odborné učiliště – obor kuchař

- jaké zájmové kroužky navštěvuješ?

Chodím zpívat jednou týdně do Lidušky ve městě. Zde v domově trénuji moderní tanec HIP-HOP a s DD jezdíme na sportovní soutěže, kde soutěžíme s dalšími DD z ČR.

- baví tě některý z nich nejvíce a chceš se mu věnovat i nadále?

Baví mě zpěv, mým snem je zpívat v muzikálech.

- proč chodíš do zájmových kroužků?

Tady v DD bydlím už dva roky. Strejda, který vede sbor, mi tenkrát řekl, že hezky zpívám. Od té doby se tomu věnuji.

- baví tě aktivity (akce) pořádané v DD?

Baví mě společné několikadenní výlety v létě na kole a v zimě na lyže.

- zaujala tě některá aktivita (akce) v poslední době, jaká?

Pěvecká soutěž, které jsem se účastnil před týdnem, čekám na výsledek mého umístění.

- zdokonalil ses již nějak svým koníčkem, jak dlouho to už děláš?

Dva roky zpívám a dva roky tancuji. V obojím se myslím zlepšuji.

- máš čas sám pro sebe? Např. si číst, hrát hry na PC, dívat se na TV?

Mám. Čtení mě moc nebaví, v současné době nic nečtu. Na PC i na TV chodím, vždy se nějakým způsobem musím s ostatními dětmi domluvit.

- trávíš raději VČ sám nebo s kamarády?

Tak půl na půl podle nálady.

- máš v DD někoho, s kým si můžeš popovídat? (např. o tom co se ti ten den povedlo nebo se někomu svěřit)

Mám zde v domově jednoho kamaráda, se kterým si říkáme všechno. Když si potřebuji popovídat i s někým jiným, chodím za strejdou.

Andrea, 13 let. 8 třída ZŠ.

- jaké zájmové kroužky navštěvuješ?

Navštěvuji dva kroužky. Oba dva jsou vedené zde v domově. Je to moderní tanec a zpěv ve sboru. Dále chodím do nedalekého psího útulku venčit psy.

- baví tě některý z nich nejvíce a chceš se mu věnovat i nadále?

Baví mě oba dva, i nadále se jim budu naplno věnovat. Totéž platí i o psím útulku, kam mám v plánu dále docházet.

- proč chodíš do zájmových kroužků?

Své kroužky jsem si vybrala sama. Přišlo mi, že bych v tom mohla být dobrá.

- baví tě aktivity (akce) pořádané v DD?

Baví, hlavně zpívání na soutěžích, za kterým hodně cestujeme po ČR.

- zaujala tě některá aktivita (akce) v poslední době, jaká?

Lyžování s DD v Itálii. To se mi moc líbilo.

- zdokonalila ses již nějak svým koníčkem, jak dlouho to už děláš?

Tady v domově jsem již 3 roky. Oba dva koníčky dělám celou tu dobu a myslím si, že se v nich zlepšuji.

- máš čas sama pro sebe? Např. si číst, hrát hry na PC, dívat se na TV?

Ano mám na sebe čas. V současné době si čtu knihu o koních a Nekonečný příběh. Na PC chodím hlavně na Facebook a na TV moc nekoukám.

- trávíš raději VČ sama nebo s kamarády?

Tak půl na půl. Když chci být sama, chodím do psího útulku venčit psy.

- máš v DD někoho, s kým si můžeš popovídat? (např. o tom co se ti ten den povedlo nebo se někomu svěřit)

Chodím za kamarádkou Hankou, která tu semnou bydlí a taky za tetou a strejdou.

Hanka, 12 let. 6. třída ZŠ.

- jaké zájmové kroužky navštěvuješ?

4 měsíce zpívám zde v domově dvakrát do týdne ve velkém sboru.

- baví tě některý z nich nejvíce a chceš se mu věnovat i nadále?

Zpívám teprve krátce, zatím mě to baví a chtěla bych v tom pokračovat.

- proč chodíš do zájmových kroužků?

Bylo mi nabídnuto tetou a strejdou vybrat si z několika kroužků, vybrala jsem si zpěv. Zanedlouho bude nábor nových členů do tanečního kroužku, mám v plánu se přihlásit.

- baví tě aktivity (akce) pořádané v DD?

Jsem tu krátce, proto jsem zatím moc akcí nezažila.

- zaujala tě některá aktivita (akce) v poslední době, jaká?

Vybavuji si vánoce. Dostala jsem hodně dárků, byli jsme plavat v aquaparku v Děčíně a lyžovat na Telnici.

- zdokonalila ses již nějak svým koníčkem, jak dlouho to už děláš?

Zde v domově jsem teprve 4 měsíce, nemohu posoudit. Trochu jsem se zlepšila v lyžování.

- máš čas sama pro sebe? Např. si číst, hrát hry na PC, dívat se na TV?

Mám čas pro sebe. Knížky moc nečtu, nebaví mě to. Na PC chodím hlavně na Facebook na svůj profil, na TV se koukám s ostatními v obývacím pokoji.

- trávíš raději VČ sama nebo s kamarády?

Čas trávím raději s kamarádkami zde z domova.

- máš v DD někoho, s kým si můžeš popovídat? (např. o tom co se ti ten den povedlo nebo se někomu svěřit)

Když mě něco trápí, chodím za tetou i za strejdou, ke kterým mám důvěru.

Alena, 9 let. 3. třída ZŠ.

- jaké zájmové kroužky navštěvuješ?

Zde v domově zpívám a tancuju. Mimo domov chodím do turistického kroužku do Domova dětí a mládeže v Ústí nad Labem.

- baví tě některý z nich nejvíce a chceš se mu věnovat i nadále?

Baví mě všechny jmenované kroužky, chtěla bych je dělat i nadále.

- proč chodíš do zájmových kroužků?

Vybrala jsem si kroužky sama po dohodě se strejdou.

- baví tě aktivity (akce) pořádané v DD?

Baví. Chodíme plavat do aquaparku v Děčíně, byla jsem na turistickém výletě v Rakousku a na Madeiře. Jezdíme na taneční soutěže „Hejbejte se a tancujte s Hankou Kynychovou.“

- zaujala tě některá aktivita (akce) v poslední době, jaká?

Naposledy jsme byli plavat v aquaparku v Děčíně.

- zdokonalila ses již nějak svým koníčkem, jak dlouho to už děláš?

Tady v domově jsem už 3 roky, ve zpívání i v tancování jsem se určitě zlepšila. Taky jsem se naučila jezdit na kole a plavat.

- máš čas sama pro sebe? Např. si číst, hrát hry na PC, dívat se na TV?

Mám. Když chci být sama, jdu do svého pokoje a poslouchám hudbu. Na internet mám přístup v obývacím pokoji, kde máme společný PC. Koukám se tam na svůj Facebookový profil a hraju na něm hry. Na TV se koukám na pohádky.

- trávíš raději VČ sám nebo s kamarády?

Volný čas trávím raději s kamarádkami tady z domova.

- máš v DD někoho, s kým si můžeš popovídat? (např. o tom co se ti ten den povedlo nebo se někomu svěřit)

Chodím za sestrou Andreou nebo za tetou a strejdou.

René, 5 let. Navštěvuje školku. Při rozhovoru hodně nesmělý a se špatnou výslovností.

- jaké zájmové kroužky navštěvuješ?

Zkouším zpívat a tancovat, učím se hrát na klavír a jezdit na kole a plavat.

- baví tě některý z nich nejvíce a chceš se mu věnovat i nadále?

Ještě nevím.

- proč chodíš do zájmových kroužků?

Protože tam chodí všichni.

- baví tě aktivity (akce) pořádané v DD?

Ano baví.

- zaujala tě některá aktivita (akce) v poslední době, jaká?

Byli jsme jezdit na koních na ranči. Chodíme plavat do aquaparku.

- zdokonalila ses již nějak svým koníčkem, jak dlouho to už děláš?

Jsem tady dva roky, už umím trochu jezdit na kole, na klavír zahraju kočka leze dírou a trochu i plavu.

- máš čas sama pro sebe? Např. si číst, hrát hry na PC, dívat se na TV?

Mám čas sám pro sebe, ale raději jsem s ostatními v obývacím pokoji. Ještě neumím číst, jenom počítat do deseti. Na PC umím hrát nějaké hry a na TV se koukám na pohádky.

- trávíš raději VČ sám nebo s kamarády?

Nejraději trávím čas v obývacím pokoji s ostatními.

- máš v DD někoho, s kým si můžeš popovídat? (např. o tom co se ti ten den povedlo nebo se někomu svěřit)

Chodím za tetou a strejdou nebo za Romanem z jiné skupiny zde v DD.

14. Shrnutí

Porovnání dvou sledovaných DD jsem se rozhodl rozdělit do těchto kritérií: materiální vybavení, výchovné působení, zájmová oblast. Po stránce materiální, tedy co se týče finančních možností a vybavení DD, je na tom rozhodně lépe ústavní zařízení z Ústí nad Labem. Tato situace je dána zejména dobou existence domova oproti ústavu z Tisé, které funguje teprve druhým rokem. Vedení z obou zařízení se snaží po celý rok shánět různé sponzorské dary a dobrovolníky, kterým není lhostejný osud dětí.

Výchovné působení ze strany vychovatelů v obou sledovaných DD je na srovnatelné úrovni. V obou ústavěch se všichni vychovatelé věnují svým svěřencům s maximální péčí. Pracovníci z neústavního zařízení Domeček Tisá jsou v určité nevýhodě, protože jejich ústav slouží jako zařízení okamžité pomoci. Jsou proto pro děti prvním „sociálním polštářem“ a na navazování důvěry mají daleko méně času, neboť délka pobytu v tomto domově je dle zákona na maximálně 6 měsíců. V ústavním zařízení se znají vychovatelé s dětmi i mnoho let až po dospělost a mohou na ně dlouhodoběji a systematictěji působit. Zájmová oblast je v obou DD srovnatelná. Děti z obou DD mají možnost navštěvovat zájmová zařízení v blízkém okolí a ve školách, do kterých dochází. Stejně jako je tomu u dětí v normálně fungujících rodinách. V obou sledovaných DD probíhají zájmové aktivity vedené vychovateli, či externě docházejícími pracovníky. Zejména aktivity spojené s hudbou, zpěvem a tancem jsou v obou DD na velmi vysoké úrovni.

Přínos práce

Vzhledem k velmi malé nabídce odborné literatury týkající se osobnostního rozvoje dětí v prostředí dětských domovů jsem měl ze začátku velmi málo informací, o tom jak fungují tato zařízení. Své prvotní informace jsem tedy čerpal zejména z diplomových a absolventských prací zabývajících se touto tematikou.

Prostřednictvím této práce jsem měl možnost nahlédnout do problematiky dětských domovů v ČR. Při studování podkladů jsem se zabýval zákony o zřizování DD, jejich financováním, prostorovým a materiálovým vybavením. Největší důraz jsem kladl na vychovatele pracující v těchto zařízeních. Na jejich osobnosti, kompetence, potřebné vzdělání. Všichni vychovatelé v mnou zkoumaných domovech svou práci dělají

svědomitě a s velkým nasazením. Především však do ní vkládají kus sebe sama, u každého ze svých svěřenců zanechají kousek svého srdce. Z tohoto pohledu je práce vychovatelů v DD velmi náročná zejména po psychické stránce osobnosti. Tito lidé suplují svým svěřencům jejich vlastní rodiče, kteří z různých důvodů jako rodiče selhali. O to je jich práce těžší, že děti, které se k nim dostávají, již většinou mají špatnou zkušenost s jinými dospělými a získat si jejich důvěru nebývá lehké. Z těchto důvodů vychovatelům v DD patří můj velký obdiv.

Myslím, že by bylo vhodné věnovat více prací a odborné literatury tomuto tématu, neboť povědomí široké veřejnosti o této problematice je téměř nulové či velmi mizivé. Zvláště v dnešní době, kdy se neustále probírá zachování dětských domovů a možnost jejich úplného zrušení, by mělo být téma osobnostního rozvoje dětí v dětských domovech aktuálním problémem naší společnosti. Taktéž média poskytují o této problematice informace v poněkud zkreslené podobě a vrhají tak na dětské domovy v ČR špatné světlo. Vyzdvižené kauzy a případy vytržené z kontextu rovněž obrazu o dětských domovech nepřidají.

Má práce přispívá ke konkrétnímu náhledu na fungování dětských domovů v ČR. Poskytuje rozšíření náhledu na oblast vychovatelství v těchto zařízeních a na ne vždy jednoduchou práci vychovatelů v nich. Její přínos vidím také v pozitivní zpětné vazbě právě pro tyto pracovníky dětských domovů, která se jim odjinud nedostává.

15. Závěr

Cílem bakalářské práce bylo identifikovat, popsat, zanalyzovat a porovnat potenciality volnočasových aktivit, které jsou používané v cílových zařízeních. Snahou výzkumu bylo popsat a vyhodnotit výchovné působení vychovatelů v cílových zařízeních, v rámci způsobu trávení volného času dětí, klientů dětského domova.

K proběhlému výzkumnému šetření bylo užito techniky pozorování, kdy byl zvolen molární přístup. Jde o pozorování rozsáhlých celistvých jevů. Jednotkou pozorování molárního přístupu je série úkonů, které vytváří určitou specifickou kvalitu. Výhodou této techniky sběru dat byl fakt, že autor práce v rámci šetření v cílových zařízeních nebyl limitován pravidly a mohlo být tedy pozorováno výzkumné prostředí v celé komplexní širší sledovaných jevů.

Další použitou technikou sběru dat byl rozhovor. S dětmi byl veden nestandardizovaný rozhovor, aby měly prostor se vyjádřit k situaci v zařízení.

Odpovědí na stanovenou výzkumnou otázku "Zda existuje rozdíl mezi způsobem trávení volného času, náplní volnočasových aktivit a možnostech zájmových činností dětí ve zkoumaných typech ústavních zařízení" **bylo zjištěno, že typy nabízených volnočasových aktivit v obou zařízeních (Dětský domov v Tisé a Dětský domov a školní jídelna Ústí nad Labem) se výrazněji neliší.** V obou domovech je klientům nabízen pěvecký kroužek (sbor), kroužek zaměřující se na hraní na hudební nástroje (popř. na improvizované předměty) a taneční kroužek.

V Dětském domově v Tisé je dětem navíc ještě nabízena možnost navštěvovat sportovně turistický kroužek, kroužek keramiky či divadelní kroužek.

Od pracovníků obou zařízení bylo zjištěno, že u většiny dětí je nutné, aby byly děti k jakékoliv aktivitě vedeny a nuceny. Děti se příliš nechtějí zapojovat do nabízených volnočasových aktivit, raději tráví svůj volný čas u počítače (hraní her) nebo sledováním televize. Mezi nejoblíbenější volnočasové aktivity dětí, které jsou nabízeny zařízením, patří pěvecký kroužek (sbor), hraní na hudební a improvizované nástroje, taneční kroužek a sportovně turistický kroužek. Na základě výsledků proběhlého výzkumného šetření je možné říci, že snahou vychovatelů, z obou zařízení, je děti jakýmkoli způsobem aktivizovat a zapojit do nabízených volnočasových aktivit. Děti mají možnost individuálního rozhovoru s vychovatelem o problémech, které potřebují aktuálně řešit.

V obou sledovaných ústavech je poskytování volnočasových aktivit na vysoké materiální a odborné úrovni, která je srovnatelná se střední sociální vrstvou na rozdíl od sociálně slabého prostředí, ve kterém by musely děti vyrůstat, kdyby dětské domovy neexistovaly. Díky dlouholetým zkušenostem je systém péče o děti ze strany státních orgánů zajištěn odbornými pracovníky. Z hlediska rozvoje mají vytvořeny optimální podmínky výběrem z širokého spektra zájmových činností.

Literatura

1. SEKERA, Ondřej. Identifikace profesních aktivit vychovatelů výchovných ústavů a dětských domovů. 1. vydání. Ostrava; Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7368-728-1.
2. KOLEKTIV AUTORŮ. Náhradní výchova dětí - možnosti a meze. Praha; Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2008. ISBN 978-80-87146-05-7.
3. MATĚJČEK, Zdeněk a kol. Náhradní rodinná péče. 1. vydání. Praha; Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
4. PÁVKOVÁ, J. a kol. Pedagogika volného času. 1. vyd. Praha; Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5.
5. HADJ-MOUSSOVÁ, Z. Pedagogická psychologie pro vychovatele. ediční řada. Praha; Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2006. ISBN 80-7290-243-1.
6. HRDLIČKOVÁ, V.; PÁVKOVÁ, J. Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech. 1. vyd. Praha; SPN, 1987. ISBN 14-554-87.
7. JEKLOVÁ, M.; REITMAYEROVÁ, E. Syndrom vyhoření. Praha; Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-74-1.
8. FERJENČÍK, J. Úvod do metodologie psychologického výzkumu. 1. vyd. Praha; Portál, 2000. ISBN 80-7178-367-6.
9. HELUS, Z.; Osobnost a její vývoj. 2. vyd. Praha; Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7290-396-2
10. PELIKÁN, J; Pomáhat být. Praha; Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0345-4.
11. ŠVINGALOVÁ, D. Stres a vyhoření u profesionálů pracujících s lidmi. Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky, Pedagogická fakulta, 2006. ISBN 80-7372-105-8
12. PRŮCHA, J. Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru. Praha; Portál 2000. ISBN 80-7178-399-4.
13. HAVLÍK, R. Úvod do sociologie. Praha; Karolinum, 2002. ISBN 80 246-0381-0.
14. KRAUS, B. a kol. Člověk - prostředí - výchova. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

Seznam zákonů

1. Listina základních práv a svobod. (<http://www.sbirkazakonu.info/listina-zakladnich-prav-a-svobod/>)
2. Úmluva o právech dítěte. (<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>)
3. Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.
4. Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. (<http://www.anv.cz/legislativa/224-zakon-c-1092002>)
5. Zákon č.359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Praha; Linde nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-86131-72-6.
6. Národní koncepce rodinné politiky, Ministerstvo práce a sociálních věcí 2005 (http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf)
7. Statistika MPSV (http://www.mpsv.cz/files/clanky/13613/rocenka_2011.pdf ze dne 4. 4. 2013)

Volně dostupné internetové zdroje

1. DD Tisá (<http://www.domecek-tisa.cz> ze dne 10. 3. 2013)
2. DD Ústí nad Labem (<http://www.detskydomov-usti.cz> ze dne 12. 1. 2013)

Příloha č. 1

Otázky pro vychovatele

- vedete Vy sám/sama v DD nějaký zájmový kroužek?
- mají děti možnost volby své účasti na těchto akcích anebo mají zájem o tyto aktivity?
- kolik dětí se účastní těchto akcí?
- věnujete se každému dítěti individuálně např. při řešení jeho problémů, popovídání si, je na to čas?

Příloha č. 2

Otázky pro děti:

- jaké zájmové kroužky navštěvuješ?
- baví tě některý z nich nejvíce a chceš se mu věnovat i nadále?
- proč chodíš do zájmových kroužků?
- baví tě aktivity (akce) pořádané v DD?
- zaujala tě některá aktivita (akce) v poslední době, jaká?
- zdokonalil ses již nějak svým koníčkem, jak dlouho to už děláš?
- máš čas sám pro sebe? Např. si číst, hrát hry na PC, dívat se na TV?
- trávíš raději VČ sám nebo s kamarády?
- máš v DD někoho, s kým si můžeš popovídat? (např. o tom co se ti ten den povedlo nebo se někomu svěřit?)

Příloha č. 3

Tabulka č. 8.12

POČET DĚTÍ S NAŘÍZENOU ÚSTAVNÍ VÝCHOVOU NEBO ULOŽENOU OCHRANNOU VÝCHOVOU UMÍSTĚNÝCH V ÚSTAVNÍCH ZÁŘÍZENÍCH (V20-01 odd. XIII.)

Územní jednotka	Počet umístěných dětí s nařízenou ústavní výchovou ve sledovaném roce	Ve sledovaném roce byla ústavní výchova ukončena z důvodu				Počet dětí s uloženou ochrannou výchovou ve sledovaném roce	Ve sledovaném roce byla ochranná výchova ukončena z důvodu				Počet dětí s uloženou ochrannou výchovou k 31. 12. 2011
		návratu do původní rodiny	umístění do NRP	zletlosti	ostatní*		návratu do původní rodiny	umístění do NRP	zletlosti	ostatní*	
Hlavní město Praha	118	32	16	86	14	4	0	1	1	5	
Středočeský kraj	189	53	33	112	9	1	1	6	0	3	
Jihočeský kraj	134	50	17	58	33	1	0	4	0	7	
Píseňský kraj	126	33	24	63	7	2	0	0	0	9	
Karlovarský kraj	81	35	25	59	9	2	0	2	0	2	
Ústecký kraj	316	61	114	152	39	4	0	13	1	18	
Liberecký kraj	85	23	14	61	3	6	0	2	0	6	
Královéhradecký kraj	85	29	14	68	16	6	0	1	0	7	
Parubický kraj	56	18	10	38	7	0	0	3	0	1	
Kraj Vysočina	42	15	8	35	6	1	1	0	0	4	
Jihomoravský kraj	197	30	23	84	23	9	0	2	0	23	
Olomoucký kraj	108	31	24	71	8	3	3	6	0	11	
Zlínský kraj	43	12	10	36	5	1	0	3	0	1	
Moravskoslezský kraj	321	68	57	171	41	7	0	16	2	31	
Celkem ČR	1901	490	389	1094	220	47	5	59	4	128	

* zahrnuje rovněž případy dětí, u kterých byla ve sledovaném roce změněna ÚV na OV a naopak

Pramen: MPSV

Příloha č. 4

UMÍSTĚOVÁNÍ DĚTÍ A MLADISTVÝCH DO NÁHRADNÍ RODINNÉ, ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVY V ROCE 2011
(V20-01 odd. II.) Tabulka č. 8.2

Územní jednotka	Počet umístěných dětí					Počet dětí neumístěných do ústavní péče na konci sledovaného roku
	do péče budoucích osvojitelů	osvojení	do výchovy jiných fyzických osob než rodičů	do péče budoucích pěstounů	do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě rozhodnutí soudu	
Hlavní město Praha	46	51	65	37	72	0
Středočeský kraj	48	67	98	33	30	4
Jihočeský kraj	24	39	83	10	31	2
Plzeňský kraj	27	24	79	13	35	1
Karlovarský kraj	24	20	100	15	14	0
Ústecký kraj	95	70	261	45	155	13
Liberecký kraj	26	29	76	11	15	0
Královéhradecký kraj	24	14	45	8	29	0
Pardubický kraj	14	24	42	23	4	1
Kraj Vysočina	7	22	26	16	18	1
Jihomoravský kraj	30	25	120	27	55	0
Olomoucký kraj	28	21	71	21	40	0
Zlínský kraj	9	15	39	13	10	1
Moravskoslezský kraj	49	57	266	75	72	16
Celkem ČR	451	478	1 371	347	580	39

Pramení: MPSV